

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Medvlla Theologiæ Moralis

Busenbaum, Hermann

Monasterii Westphaliæ

Tractatus Quintus. De VII. Præcepto: Non furtum facies.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40957

TRACTATUS V.

De VII. Præcepto.

Non Furtum facies.

Cum hoc prohibeatur omnis injusta damnificatio in bonis proximi, quæ fit 1. per furtum, & rapinam. 2. per omissionem reparationis damni illati. 3. per iniquitatem contractuum; de his tribus hic agendum.

CAPUT I.

De Furto.

DUBIUM I.

Quid sit furtum, & quale peccatum?

Resp. Est occulta & injusta rei alienæ ablatio, invito rationabiliter domino. Quod si res sit sacra; dicitur Sacrilegium, de quo supra. Si aperte cum vi fiat, est Rapina, à furto specie distincta. Licet autem furtum cæteris paribus, quàm rapina levius sit, & ex genere suo minimum inter ea, quæ circa proximum committuntur, est tamen mortale, si quantitas sit notabilis. *Ita communiter omnes, v. Bon d. 2. q. 8. Unde resolves.*

I. Qui alienum accipit per jocum, vel ob bonum aut commodum illius, à quo accipit, non furatur: v. g. si uxor auferat marito pecunias, ne ludis aut commestationibus prodigat; aut vinū, ne inebrietur, aut librum hæreticū ne legat; aut famulus

det

det eleemosynam non nimis magnam valde indigenti, in qua dominus rationabiliter non sit inuitus, à quo tamen ob verecundiam vel aliam causam non ausit petere, v. *Less. l. 2. c. 12.*

II. Qui pro se, vel alio in extrema necessitate constituto, alienum accipit, quantum necessariū est, nec furatur, nec tenetur restituere postea sic absumptum; si quidem re & spe indigens fuit. Idē docent *Less. l. c. d. 12. Malderus, Dian. &c. de necessitate gravi.* Verum id probabilius alii negant, cum *Laym. l. 3. t. 3. p. 1. ca. 1. num. 7. ex S. Th. 2. 2. q. 66. a. 7. Sylv. Angl. vid. Dian. to. 1. p. 2. t. misc. Ref. 20. C. Lugo d. 16. f. 7.*

III. Nec item furatur, qui accipit in compensationem justam, si aliter sibi debitum accipere nequeat, v. gr. si famulus justum stipendium non possit aliter obtinere; vel inique inductus sit, ad serviendū iniquo pretio, v. *Lay. l. c. & Tol. l. 5. c. 15.*

DUBIUM II.

Quid sit quantitas notabilis ad mortale peccatum?

Variae ea de re sunt sententiae. *Nau.* nimis scrupulosè statuit medium regalem; alii nimis laxè 100. aureos; moderatius *Tol. Med. Less. &c.* duos regales; et si minus sufficiat, si notabiliter noceat.

Resp. Eanon mathematicè, sed mortaliter metiendā est, non tantum ex valore rei ablatae, sed etiam ex circumstantiis personae cui infertur, si nimirum ei grave damnū inferatur, aut saltē charitas Christiana graviter lēdatur: quomodo respectu valde divitis, imò etiā Regis, un^o vel alteraure^o nota-

v. 36. Inn. XI.

tabile quid videtur; respectu verò mediocritet divitum, quatuor circiter regales, sive medius imperialis, respectu mechanicorum duo, respectu pauperis, unus. *Ita nunc plerique cum Bonac.* Unde resolves,

I. Grave peccatum est auferre rem parvam domino valde proficuum, v.g. sartori acum, quam unicam habet, nec habere aliam potest, qua se aliat. *Less. l. 2. c. 12. d. 8.*

II. Grave item est (etsi non in specie furti) si fur ficiat ex jactura rei parvæ domino secururam valde magnam molestiam, v.g. quia valdè ad eam afficiebatur, nec similis recuperari potest: nisi tamen res sit nullius prorsus momenti, *vid. Bon. 2. q. 8. p. 1.*

III. Plus requiritur ad notabilem quantitatem in reb. quæ ultrò proveniunt, & sunt valdè expositæ, v.g. fructus ad viam publicam, *v. Less. l. c.*

IV. Plus item, si quis à diversis, vel ab uno interpolatim, parva & plura furetur, *v. Less. l. c. n. 46.*

DUBIUM III.

Quam graviter peccet, qui multa minuta furta committit?

Resp. Hic quoq; quantitas læsionis, vel damnificationis, quæ fit proximo, & quam fur intendit, est mensura quantitatis peccati, *v. Less. l. c. Sancti. l. 7. c. 21.* Unde resolves.

I. Si quis ex occasione tantum furatur, sive uni, sive pluribus, modicum, non intendens notabile aliquid acquirere, nec proximo graviter nocere, singulis furtis non peccat graviter, neq; ea simul

sumpta unum mortale constituunt: postquam tamen ad quantitatem notabilem pervenit, eam detinendo mortaliter peccare potest, *Less. d. 7. Sanch. l. 7. c. 21. Bon. q. 8. p. 2.* Verum & hoc mortale evitabit, si vel tunc restituere non possit, vel animum habeat paulò post restituendi ea saltem, quæ tunc accipit, *Gran. Dian. p. 3. t. 6. R. 25.*

II. Si autem per plura parva furta uni vel pluribus facta, habeat intentionem paulatim ditescendi, vel inferendi grave damnum, peccat graviter ea intentione: ac licet executio singulorum sit tantum venialis ex se, ut tamen substet tali intentioni, est continuata executio peccati mortalis, *Less. l. 2. c. 12. d. 7. Sanch. l. c.* quia nocent graviter Reipub. & praxis illa valdè perniciofa est societati humana: v. g. si sartor particulas panni à diversis surripiat, si mercatores utantur brevioribus ulnis, &c. Interim hi excusantur subinde à gravi peccato, 1. ex eo, quod dictum est casu primo. 2. Si id faciant, ut se servant indemnes, quia aliàs non lucrarentur, vel pretium augere deberent, & tunc non invenirent emptores. *Rosella V. emptio.* 3. si aliàs non habeant, unde se vel suos alant.

III. Si plures simul, vel successivè, plura furta parva alicui faciant, quæ simul sumpta graviter illi noceant, tunc si alter de altero non sciat, nullus peccat graviter, v. g. si viatores ex vinea unam alteramve uvam rapiant & comedant: etsi hoc licere dicat *Govar. Valerius & Ripa contra Dian. p. 3. t. 6. R. 20.* si autem singuli conspirent, singuli graviter peccant. Si denique de se mutuo sciant, nullus tamen alteri sit causa furti, probabilius est

non

non esse mortale, ut docet *Less. Tann. &c.* contra *Suar. Vasq. v. Bon. l. c.*

DUBIUM IV.

Quid sentiendum de furtis domesticorum, vel amicorum?

Resp. Licet verè furtum sit, si uxor, liberi, amici, servi, patrifamilias invito, quid auferant, plerumque tamen major quantitas requiritur, ut sit mortale, cum plerumque hic dominus, aut non rationabiliter invito, aut saltem minus invito sit, ut ab his, quam ab aliis auferatur. Vel etsi valde invito sit; sæpè tamen id fiat, non tam ratione rei acceptæ, quàm modi accipiendi clam; aut ratione finis, ob quem accipitur, v. g. ad ludendum, potandum, &c. v. *Cajet. V. Furtum, Less. l. c. 12. n. 76.* Unde resolves.

I. Uxor graviter peccat, si notabilem summam accipiat invito marito, etiam ex dote, vel bonis communibus, quia licet media pars ad eam spectet, maritus tamen habet usum fructum illius partis, ideoq; teneretur ad restitutionem *Trul. l. 7. c. 6. d. 8. n. 7. &c.*

II. Similiter peccat graviter maritus contra iustitiam, cum obligatione restituendi, si aliquid notabile uxori surripiat absque eius consensu, ex bonis ipsius paraphernalibus, vel aliis propriis, si quidem libera eorum administratio ipsimet uxori competat; quia par est ratio mariti & uxoris, quoad bona propria. v. *Villalob. tom. 2. t. 13. Trul. l. 6. c. 1. d. 9.*

III.

III Uxor potest dare eleemosynam & mune-
ra, secundum consuetudinem aliarum mulierum
istius loci & conditionis, etiamsi maritus eleemo-
synas omnes illi prohibeat: quia consuetudo hoc
jus ei tribuit, quo maritus eam privare non po-
test. *Ibidem num 3. Dian. p. 1. s. 3. R. 23. & p. 5. t. 8.*
R. 34. ubi cum Molin. & 10. aliis docet, posse
eam nescio marito dare vigesimam partem an-
nuicensus vel lucri, eò quòd hoc pertineat ad
decentiam status, & maritus irrationabiliter sit in-
uitus. Hinc etiam potest cum Abigail modera-
tas eleemosynas dare, ut mariti conversionem
impetret, vel ne Deus illum puniat, Vasq. Bon.
Regin. & alii 10. contra Còn. Sc. v. Dia. p. 2. l.
16. R. 23. & p. 5. t. 8. R. 34.

III, Uxor potest bona expendere, marito ab-
sente vel fatuo: quia tunc ad illam spectat, admi-
nistratio domus. Item quæ acquirit sua indu-
stria, item paraphernalia, hoc est, bona, quæ præ-
ter dotem marito allatam, sibi reservavit, *Trul. l. c.*
& ceteri communiter.

IV. Non peccat uxor, subducendo aliqua, vel
compensationis causa, si vir sit prodigus, quia is
tunc facit uxori injuriam, partem ipsius profun-
dendo: vel pro victu, vestibus, cæterisque sibi vel
familie necessariis, quæ mariti sæpe intelliguat,
& frustra ab illis peterentur. *Bon. Trul. l. c.*

V. Uxor, si ejus pater, mater, vel proles ex alio
matrimonio sit pauper, ita ut miserè secundum
statum suum vivat, & maritus eis noluit succur-
rere, potest ex bonis suis propriis, vel etiam ex
communibus; (dummodò post mortem viri
omnia

omnia computet in sua parte) eis subvenire quia jure naturæ tenetur eos alere, & maritus in id consentire. *Nov. Palaus. Less. l. 2. c. 12. d. 14. Dia. p. 5. t. 8. R. 34.* ubi illam potestatem extendit ad fratres & sorores, quod etiam *Less. l. c. & Trul. l. 6. c. 1. d. 9* judicant probabile.

VI. Filius peccat graviter, invitis parentibus notabilem summam accipiens, qualis non semper est, secundum *Less. c. 12.* si filius patri prædiviti duos vel tres, imo secundum *Sanch.* quinque vel sex aureos furetur, eò quòd parens sit minus invitus, & filius sit aliquid patris. Unde non tenebitur ad restitutionem, nisi fortè cohæredibus graviter noceat.

VII. Si filius notabilem summam expendat in res turpes, aut vanas, contra voluntatem parentum, ex pecunia sibi suppeditata ad usus honestos, putat *Less. c. 12. dub. 13.* cum peccare mortaliter, etsi excuset è restitutione, si pater rogatus facile condonaturus putetur.

VIII. Si filius, v. g. mercatoris, vel cautionis administrat bona parentis, potest à patre exigere salariam, quantum dare deberet extraneo: & si id impetrare non possit, vel exigere non audeat, potest clam accipere. Ita probabiliter *Laym. l. 3. f. 5. t. 4. c. 8. Dian. p. 4. t. 4. R. 66.*

IX. Etsi famuli in esculentis, & poculentis, quæ domo exportant, aut divendunt, graviter peccent, quæ tamen ipsi domo consumunt, in iis facilius (uti & Religiosi) excusantur; cum in his dominus, aut Prælatus sæpè tantum sit invitus quoad modum accipiendi clam, non quoad rem,
Quod

Quod tamen timeri posset, si extraordinaria acciperentur, *Laym. Escob. & Less. l. 2. ca. 14. d. 8. num. 48.* Ubi docet quod furta minima famulorum ex comestilibus, quæ claudi non solent, non coalescant, si non ad vendendum, sed comedendum tantum accipiantur.

X. Cum à gravi peccato furtum domesticum non potest excusari, tunc uxor tenetur restituere ex paraphernis, filius ex castrensibus, vel quasi, vel si ea non habet, post mortem patris afferre in divisionem hæreditatis, (si quantitas rei ablata sit valde magna, nec pater restitutionem tacite vel expresse dimiserit.) Famuli verò, si sine magna difficultate restituere non possint, jubeantur compensare officiis & obsequiis extraordinariis, quantum possunt, *Laym. l. 3. tr. 5. part. 3. c. 2.*

CAPUT. II.

DE RESTITUTIONE.

DVBIVM. I.

Quid sit Restitutio, & qui teneantur ad eam.

Resp I. Restitutio est actus justitiæ ad salutem necessarius, necessitate præcepti, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam, ita ut radix restitutionis non sit quævis læsio proximi, v.g. contra charitatem, &c. in quibus non habet jus quod violetur, sed ea tantum, quæ est contra justitiam, in qua proprie injuria infertur, hoc est,

L 2. læditur

læditur aliquod jus proximi, quod is habet in re, vel ad rem, in qua damnum patitur. Quod variis modis fieri potest, v. g. furando, defraudando, destruendo, rem alterius negligenter custodiendo, occidendo, mutilando, detrahendo honorem, convitiando, & similibus.

Resp. II. Ex data responsione patet; teneri ad restitutionem eos, qui intulerunt injuriam damnosam. Hæc autem est duplex, scilicet materialis, ut v. g. cum quis rem alienam destruit, accipit bona sine, vel retinet, id est probabiliter, iudicans id sibi licere, vel esse suam: & formalis, qua quis rem alienam destruit, accipit, vel retinet mala fide, id est, cum sciat, vel scire possit, ac debeat, id sibi non licere, & rem non esse suam, v. *Laym. l. 3. t. 2. c. 1. Less. lib. 2. c. 7. dub. 6. Bon. n. 3. q. 1. p. 6.* Unde resolves,

I. Qui injuriam intulit, ex qua alteri nullum est damnum secutum, ut si adulterium commisit, sine damnificatione alterius, non tenetur in conscientia ad restitutionem, cum hæc sit reparatio damni: potest tamen à iudice cogi ad satisfaciendum pro injuria.

II. Quisquis intulit injuriam damnosam, etiam materiale tantum, tenetur restituere; sed non nisi id, quod ex alterius re adhuc habet, vel quo ex ea factus est ditior.

III. Qui intulit injuriam formalem, sive rem adhuc habeat, sive non, tenetur restituere, & quidem tantum, quantum est damnum secutum. An vero sufficit culpa venialis, controvertunt Authores, & sententia utraque probabilis videtur.

videtur, ac in praxi tuta, saltem quando non commodè potest restituere, vid. Auctores citati & Lav. lib. 3. tr. 2. Less. l. 2. cap. 7. du. 6. n. 27. C. Lugo di 8. sect. 5. n. 56.

DUBIUM II.

An qui cooperantur ad damnum alterius, teneantur ad restitutionem?

Resp. Tenentur omnes illi, qui quòquo modo sunt causa influens. & efficax damni secuti, ac qui ex officio, & obligatione justitiæ obligati cavere damnum, non caverunt. Ita communiter Doctores. Unde concludunt, teneri ad restitutionem comprehensos sequentibus verbis:

Iussio, consilium, consensus palpo, recursus, Participans, mutus, non obstant, non mansuetus.

patet ex sequentibus Casibus.

I. Tenetur ad restitutionem mandans, sive expressè mandet, sive tacitè, dicto nimirum, vel factò, ex quo v. g. famulus colligat, herò gratum fore, si faciat; non autem tenetur, qui ratum tantum habet opus suo nomine factum uti nec mandans, si ante executionem mandatum retractet, idque mandatario innotescat: qui tunc non est vera causa. Mol. Less. l. 2. c. 13. dub. 3. Fill. t. 32. n. 54.

II. Tenetur item consulens, aut precibus ac promissionibus ad damnificationem inducens. Quod si tamen ante executionem consilium suum retractet, & quantum potest contrarium suadeat,

deat, etsi non persuadeat, probabile est excusari à restitutione, maximè si eum, cui damnatum paratur, moneat ut caveat. *vid. Bonac. & Tann. 2. d. 4. q. 6. dub. 14. Sa V. Consilium, & Dian. tr. 2. misc. resol. 18. & t. 5. resol. 83.*

III. Tenetur item, qui suo consensu, calculo, vel suffragio, est causa efficax damni. *Less. d. 3. m. 23. Fill. t. 32. c. 3.*

IV. Item palpo, ut qui laude, adulatione, vel exprobratione ignaviae, aliterve alium ad damnandum inferendum excitat, animat. *Less. Fill. l. c.*

V. Item qui inferenti damnū præbet recursum, illum recepat, illius furta aut instrumenta occultat, vel ea emendo rapinas foyet, &c. *Ibid.* Hi enim omnes, uti & is cui res furtivæ traditæ sunt in custodiam, tenentur (non manifestato fure) restituere domino. Et sic peccare eos, qui à sartoribus emunt fragmenta panni, seu vestium, docet *Villalo*: apud *Dian. p. 4. t. 4. R. 176.* licet *ibid. Sanch.* excuset eos, qui ista emunt à sartoribus magistris, eò quòd his plerumq; detrahatur plus à justa mercede, quam mereantur ista fragmenta, ideoq; licitè ea retineant. Neque hic à peccato excusari caupones, quia à filiis familias acceptant pecunias, aliasve res parentibus surreptas, notat *Laym. l. 3. t. 2. c. 5. Bon. & c.* Qui verò post delictum ipsum reum juvat ad fugiendum (non concurrente ad delictum) non tenetur restituere: modo non det illi spem refugii in posterum. Tum quia est causa damni, tum quia reo licet fugere, ut infra dicitur. *l. 4. d. 7.*

VI. Item

VI. Item partipans de præda, aut quoquo modo operans; ut agens excubias, applicans scalas, parans instrumenta, conficiens literas, &c. in bello iniquo tormenta advehens, &c. Excusantur tamen (modo actio per se non sit mala) qui ea non sponte, sed justo metu coacti faciunt, ut v.g. cum rustici furto à solis militibus factò, coguntur eorum prædas avehere, vel peccora abigere. *Less. dub. 5. n. 19.*

VII. Item tenentur causæ, quæ privativè ad damnum alterius concurrunt, nimirum mutus, sive non clamans, cum potest, aut non obstans, non manifestans; sed tunc tantum, quando tales ex aliquo pacto, vel officio, vel stipendio &c. tenentur ex justitia damnum cavere *S. Tho. 2. 2. q. 62. a. 7.* Sic Princeps, Magistratus, belli Dux, tenentur ad restitutionem damnorum, quæ à feris, latronibus, militibus, ob ipsorum culpabilem negligentiam dantur. Item Consilarii, Canonici, tacentes, absentantes se, non impediunt iniquam constitutionem, vel electionem. Item tutores, administratores bonorum, &c. non impediunt damna pupillis, Minoribus, Ecclesiis provenientia. Item custodes montium, vinearum, sylvarum, agrorum, piscinarum, qui damna non impediunt, vel facta non manifestant. *Molin. d. 116. Fill. t. 32. c. 3. q. 12. v. supra l. 3. t. 3. cap. 2.* Item Principes & domini Territoriorum si sciant vias publicas infestari prædonibus, & cum possint, non impediunt, tenentur mercatoribus & ceteris viatoribus damna, quæ ab istis accipiunt, compensare, *Dian. p. 8. t. 7. R. 38.*

L 4

VIII. Supra-

VIII. Supradicti non tenentur ad restitutionem quando non fuerunt causa efficax damni, ut v. g. si fur, homicida, non fuerit efficaciter motus mandato, consilio alterius sed nihilominus absolutè erat facturus. Item, si v. g. in Capitulo alii ante te dederint suffragium, ita ut videas te nihil impetraturum, etsi neget: tunc enim non teneris restituere, licet pecces, pro qualitate damni, addendo tuum, vel mandando, consulendo, &c. *Bon. l. c.*

IX. Probabile est, non teneri supradictos, si non sit moraliter certum, eorum mandatum; consilium, efficaciter influxisse: quia in dubio melior est conditio possidentis: præsertim circa materiam justitiæ, *Less. c. 13. d. 4. Bon. q. 2. q. 4. Dian. 2. 3. misc. R. 84. Tan. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 14.*

X. Nec tenentur, si efficaciter tantum concurrant ad circumstantias, & modum actus damnosissimi; v. g. si quis tantum impellat alium, ut citius, vel animosius, hoc vel illo loco, vel modo noceat, v. *Laym. l. 2. f. 5. t. 1. c. 5.*

XI. Nec tenetur, qui deliberatè volenti inferre magnum damnum, suadet, ut minus eidem inferat: quia tunc utiliter alterius negotium gerit. Dico eidem, quia non licet impedire damnum unius, cum iniuria alterius.

XII. Non tenetur item (contra *Nav. Ang. &c.*) Confessarius, etsi ex officio confessiones audiat, ut Parochus, &c. si ex negligentia, vel ignorantia, penitentem non moneat, aut obliget ad restitutionem: quia etsi ex officio teneatur benedici penitentem, ideoque peccet graviter omit-

omittendo, quando est necessarium; non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, quasi ex iustitia debeat eius damnū cavere, aut procurare, ut hoc ei compensetur. Secus tamen dicendum videtur, si positivè restitutionem impediatur ex malitia, imò etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia tunc consilio suo, est causa efficax damni, v. Less. & Bon. d. 1. q. 2. p. II. Laym. l. 3. t. 4. r. 7. & infra l. 6. t. 6. 2. dub. 5.

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, & quo ordine.

Resp. Cum plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim, atque alii aliis plus minusve in damnum influere, hinc ex tali ordine & mensura influxus, ordo & mensura restitutionis sumenda est. Ita comm. Doct. Unde resolves.

I. Si plures absq; consensu, quisque per se seorsim, & casu concurrant ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quàm quod quisque per se damni intulit. Laym. lib. 3. tr. 2. cap. 6.

II. Si plures consensu, & invicem juvantes, id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cum unus juvet alterum, & procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde si unus eorum restitutionem fecit, potest à reliquis, nimirum à principali totum, aut si is nolit, à reliquis, pro rata singulo-

L s rum,

rum, repetere, *Bon. de rest. d. 1. q. 2. p. II. ex Vasq. Mol. Fill. &c.*

III. Quòd si actio damnificans fuit lucrativa, & aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existat, aut is eam mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam, vel æquivalens; & si ille non faciat, reliqui. *Less. l. 2. c. 13.*

IV. Si actio damnificans non fuit lucrativa, aut quia res periit, & destructa est, ut fit, v. g. in combustione, mutilatione, detractioe, tunc ante alios primò tenetur restituere qui mandavit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius; ut in bello Princeps, & Dux, & si is non sit facturus, ut quia non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui, v. g. cæteri milites. Quod etsi de militibus speculativè verum sit, practicè tamen si excusantur per accidens: tum quia non possunt totum restituere: tum quia dominorum voluntas non est, nec expectatio ut plus restituant, quam partem suam; ideoque si hanc possunt, ad id tenentur; uti & si quid adhuc reliquum habent ex iniquo, *Laym. l. 3. tr. 2. c. 6. n. 5. ex Caiet. Mol. &c.* Imò *Bon. de rest. d. 1. q. 2. p. 10. n. 13. ex Navar. cap. 17. Vasq. & Less. d. 4. n. 37.* dicit militem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem totius damni illari à toto exercitu, sed tantum pro sua parte, v. *supra l. 4. c. 1. d. 5. art. 3.*

V. Si damnum passus condonet restitutionem principali damnificanti, etiam minus principales liberantur: non autem vice versa: quia ruente principali, ruit accessorium, non contra. v. *Laym. supra sis.*

DUBIUM IV.

*An teneatur restituere, qui alium impedi-
vit à consecutione alicujus
boni.*

Resp. Attendendum, an lædatur jus alicujus, quod à natura, lege, vel aliter habeat? & an per vim, fraudem, calumniam, & mendacia quis alium impedierit: num vero aliter. Inde enim apud *Laym. l. c. & Bon. q. 2. p. 12.* resolvuntur sequentes Casus.

I. Qui alterum impedit à consecutione rei debitæ ex justitia, tenetur ad restitutionem. *Less. c. 12. dub. 18. Fil. t. 32. c. 3. q. 12. n. 72.*

II. Si res non erat debita ex justitia, sed conferenda ex libera voluntate, tunc qui sine vi, & calumnia callorem inducit, ut v. g. officium, vel legatum, beneficium Ecclesiasticum, & similia dona gratuita non conferat, cui apud se constituerat, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri etiam minus digno: etsi sæpè is possit graviter peccare, præsertim si id ex odio, vel alio malo fine faciat, non tamen tenetur ad restitutionem. *Azor. 3. p. l. 4. cap. 9. V. usq. Sa. Bonac. p. 12.*

III. Si in re prædicta ex libera voluntate conferenda quis per vim, fraudem, vel calumniam, collatorem induceret, ne ei daret, aut eum à petitione (cùm quis habeat jus petendi) aut à consecutione talis rei, per vim, fraudem, calumniam, vel mendacium impediret (cùm etiam quis jus habeat

habeat ne inique impediatur) is teneretur ad compensationem damni, arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem vel probabilitatem, qua alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existimaretur: dummodo tamen eo sit dignus; nam si indignus est, non teneretur ad restitutionem, nisi famæ, si eam fortè læserit, *Less. l. 2. cap. 12. d. 18. Molin. rom. 1. d. 135. Sa. V. Restitutionum. 217. Bonac. lc.*

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum?

Resp. Attendendum ad naturam justitiæ, & quis damnum patiat, quidve ratio & leges ferant communiter, *vid. Less. & Laym. hic c. 9.* Unde resolves.

I. Quando bona restituenda, sive debita quæcunque, sunt incerta, hoc est, cum cui debeantur ignoras, aut adire non potes, aut illis restituere, tunc si ea habeas sine delicto, ut si invenisti, vel à mercatore v. gr. per errorem accepisti duas ulnas panni pro una, & jam is discessit, nec scis quo abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi, postquam si spes non sit sciendi dominum, probabile est quod non tenearis ea dare pauperibus, (licet ita pleriq; cum *D. Thoma* sentiant, & sit magis pium ac practicè suadendum) sed possis tibi retinere, ut docet *Petrus Navarra*, quem sequitur *Laym. hic. & Less. l. 2. c. 14. dub. 7. n. 48.* idque *Diana p. 2. t. 3. m. R. 5.* dicit esse tutum in praxi. Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, usura, &c. teneris ea restituere pauperibus.

habilitèr sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet: quia non constituit rem pejore loco, quàm ante fuerat; & consequenter ipse non infert domino damnum. Quod *Navar. Trul. l. 7. c. 11. d. 4.* admittunt cum hac limitatione; si mox, & non post longum tempus contractum rescindat: vel si certo sciat furem redditurum rem domino; vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si autem pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, & sibi damnum ascribere. Quod si porro sciens rem esse furtivam, emit eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc si emit parvo pretio, tenebitur id ei dominus refundere, cum utiliter eius negotium gesserit: secus autem, si pretium esset fere æquale rei; tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videretur meritis rem domini utiliter redimendo, v. *Less. l. c. c. 14. dub. 3. Diana p. 2. t. 3. Res. 5.*

IX. Si bona fide rem alienam, v. g. equum emisti ab altero, v. g. Petro, & vendidisti tertio v. g. Paulo, & postea cognoscatur esse Joannis, eo que repetente à Paulo, Paulus repetat pretium à te, existimat quidem probabile *Navar. & Dian. p. 1. t. 8. R. 68.* non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditior) sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verum *Sotus Solon. Less. Sayr. Bonac. de rest. q. 4. p. 2.* rectius docent teneri te, exigente Paulo, contractum rescindere, & pretium restituere: tum quia vendidisti rem vitiosam; tum quia teneris de evictione

emtori, nec eum potes remittere ad illum, cum quo nihil habet negotii. Quod si tamen Paulus cum possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, & hoc ipso impediatur, quo minus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere. *Bon. Less. & c. vid. Trull. cap. 11. d. 3.*

Quæres. Cui restituendi, sive dandi sint thesauri, & alia inventa, quæ habentur pro delictis?

Resp. Quando nullius domini sunt, iure naturali & gentium sunt primo occupantis. Potest tamen per consuetudinem, & leges aliter quid ordinari; quod servandum est. De quo *v. Less. l. 2. c. 5. d. 10. Lay. l. 3. t. 1. c. 5.*

Quæres II. An & cui restituenda, quas capiuntur venatione iuste prohibita?

Resp. Id æstimandum partim ex iure naturæ, partim ex consuetudine & legibus, ac particularibus, ut v. apud *Laym. l. c. l. 3. t. 1. c. 5. n. 14. & Less. c. 8. d. 9. & c. 3. a. V. Venatio.* Ex quibus resolvitur hic casus.

Venator iniquus tenetur restituere saltem damna quæ segetibus fructibusque infert.

DUBI-

pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, &c. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo quo potest, ut saltem, cum corpori domini non proficit, proficit eius animæ, dum in pauperes expenditur. Ita communiter Doctores, ut v. apud Laym. hic.

II. Qui multis minutis furtis, v. g. olei, panis, vini &c. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere non pauperibus, sed ipsis civibus, (minoris deinceps vendendo, aut maiore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit Mol. At Vasq. & Esc. dicunt esse probabile, quod possit dare pauperibus præsertim civitatis ejusdem.

III. Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent possessori iusto, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum; etsi is non sit immediatus dominus. Unde quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet, non domino, sed ipsis restitui: quia alioqui ipsis fieret iniuria, si iure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; & damnum atque lucrum cessans compensari deberet.

IV. Excipitur tamen hinc 1. Si eorum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamia, domino restitueretur. 2. Si probabiliter ipsi putarentur rem absumpturi, vel ablaturi, cum iniuria domini: quo modo bona Ecclesiæ non Prælato dissipatori, sed potius Capitulo restituenda sunt. Item accepta à filio familias, pupillo, furioso, uxore, religioso, si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque

que sunt restituenda patri, tutori, marito, Prælato. Sic etiam si bona alicujus publicata, & fisco addicta sint: tunc enim depositum, & similia debita fisco debent reddi.

V. Cum quis ignorato domino cui restituendum erat, non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuit, non satisfacit domino postea comparanti: secus si diligentia sit præmissa, ut *vid. Loß. l. 2. c. 24. dub. 3.*

VI. Cum dominus quidem scitur, sed ei mitti non potest sine sumptu; tunc si res male accepta est, tenetur restituens aliquas expensas ex se facere; si autem benè accepit, non nisi expensis domini. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus, & si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. *Tol. l. 3. c. 23.*

VII. Cum quis accepit rem alienam à possessore bonæ fidei, putante rem esse suam cum non sit, tum si quidem intervenerit aliquod justum pactum; ut depositi, commodati, pignoris, &c. illi restituendum est, & non domino. Qui tamen ex charitate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommodo, infamia, &c. *Vasq. Azor. p. 3. lib. 4. c. 3. q. 1.* Si autem aliter accepta est, tunc verò suo domino restitui debet, si eum novisti, & absque incommodo fieri possit.

VIII. Quando à fure, vel alio venditore quis emit, sive mala, sive bona fide, rem furtivam tenetur restituere domino, non furi. *Ita communiter Mol. Regin. to. 1. l. 10. c. 5. n. 40. Tolentus tamen l. 5. cap. 17. Sylv. Ant. Mald. in. 2. t. 4. c. 3. dn. 2. probabili-*

DUBIUM VI.

De rebus quæ debent restitui.

ARTICVLVS I.

Quid debeat restitui ab inferente iniuriam
materiale[m] tantum, siue à possessore
bonæ fidei?

Resp. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit, tenetur, nec incipiat esse possessor malæ fidei, & detinere alienum, id tantum, & non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum eius fructibus, si extent, vel quatenus inde factus est ditor; præterquam si dominium sibi comparavit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores Molin. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bon. d. 1. q. 1. p. 1. Laym. l. 3. t. 2. ca. 3. Unde resolyes.

I. Si vestem v. g. bona fide donatam à fure aut alio, portasti, & ferè attrivisti, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, & insuper persolvere quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses: si autem eam amisisti, aut ablata tibi est, &c. ad nihil teneris. Bon. l. c. Laym. num. 1. v. Trull. lib. 7. c. 11. d. 1. Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (siue donatione, siue emptione) sit, usu consumptibilis, eamq; cum tuis miscuisti, ita ut discerni nequeat, etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere. Nav.
Sylv

Sylv. Sayr. Less. Bon. d. 1. q. 3. p. 1. quia per istam commixtionem bona fide factam, est in te translatum dominium ut colligitur ex *L. Si alieni num. mi ff. de solut.* Neque cit ratio, cur hæc potius, quam illa pars censeatur aliena, atque adeo perit obligatio realis, & tantum manet personalis in venditore *vid. Dian. p. 4. t. 4. R. 66. Trul. l. 7. ca. 11. d. 3. Less. l. 2. c. 30. d. 18.* ubi addit esse valde probabile, juriq; naturæ conforme, quod verus dominus rei illius ablatae & permixtae (quam diu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex isto cumulo sibi satisfiat ante alios; imò possit ex eo occultè accipere.

II. Milites bona fide militantes, intellecta potestea belli injustitia id tantum restituere debent, quod adhuc habent ex præda, & quo facti sunt ditiores. *Ben. l. c.*

III. Qui bona fide per inculpam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non plus tenetur, quam factus est ditior. *v. Laym. l. 3. t. 2. c. 3.*

IV. Possessorem bonæ fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet *Con. d. 34. dubio. num. 93.* At *Palau* tom. 1. d. 3. p. 2. num. ult. putat ad nihil teneri: quia possessio contrariis rationibus non convincentibus præponderat. Idem docet *Vasq.* apud *Escob.* t. 3. c. 3. n. 154. *Dian. p. 4. t. 3. R. 24. & 29.* Si neglexit investigare veritatem, & deinde sciri non potest, dicit *Palau* l. c. ad nihil teneri.

V. Si bona fide rem vendidisti dono tibi datam,

tam, teneris restituere pretium quia factus es locupletior: & satis debet esse tibi, non habere minus, quam ante. Quod si tamen apud alterum res est, id reddere tenetur. *Ibid. & Vasq. c. 9. §. 2. Mol. Less. l. 2. c. 14. d. 1.*

VI. Si bona fide rem ipse emisti, & vendidisti absque lucro, nihil teneris restituere; sed solus is, apud quem res est. *Mol. l. c. Less. l. 2. c. 14. d. 1, contra Vasq. &c.*

VII. Si rem alienam bona fide donasti, non donaturus aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris, quia non es factus ditior: secus si aliam donaturus fuisses, (quia tunc parcendo tuæ factus es ditior) vel si aliquid accepisti in renumerationem. *Bon. Trul. l. 7. c. 12. d. 1.*

VIII. Si aliena re lucratus es tanquam instrumento: v. g. frumentum alienum alio deportatum vendidisti, vel pecuniam alienam negotiationi exposuisti, non teneris illud lucrum restituere; quia non est fructus rei alienæ, sed tuæ meræ industriæ: tales enim fructus dicuntur meræ industriæ, quos ipsa natura ex se nullo modo gignit, sed tantum concurrat ut instrumentum operantis. *Laym. l. c. n. 3. ex S. Thom. &c.*

IX. Fructus omnes rei, siue ii sint merè naturales, hoc est, qui vix ullo hominum labore egent, ut foetus animalium, arborum, herbæ & gramina; siue sint simul industriales, siue mixti, hoc est, ad quos æquè, aut magis hominum labor cum natura concurrat, ut v. g. segetes, & quæ serendo gignuntur; item vinum, oleum, lana, &c. quo etiam referuntur pretia locationis domorum, jumento-

mentorū, &c. qui fructus civiles appellantur; hi inquam fructus rei, si percepti, & extantes sint, domino restitui debent; deductis tamen expensis propriis, & aestimatione laboris. Et quidem pretium locationis ex re aliena debet domino restitui, licet is rem, si penes se habuisset, non fuisset locaturus; v. *Laym. l. c.* Si tamen fructus isti reales bona fide possessi fuerint tempore à legè præscripto ad usu capiendum illos, (quod, si adsit titulus, est biennium inter praesentes, inter absentes quadriennium, si autem non adsit titulus, anni 30. cum bona fide) non sunt restituendi, quia usucapio transfert dominium, *Salon. Trul. l. 7. c. 11. d. 3.*

X. Si à fure accepisti (sive bona, sive mala fide) rem usu consumptibilem, v. g. vinum, oleum, triticum, &c. cum propriis ipsius furis rebus permixtum, ita ut discerni non possit; non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens: quia fur per commixtionem istius rei cum propria, acquisivit eius dominium, atque adeo illud

tanquam verus eius dominus potuit trans-

ferre. *Navar. Sanch. Leß. Bon. Trul,*

l. 7. c. 11. d. 3. v. Dian. p. 2. t. 5.

m. R. 40.

ARTI.

ARTICULUS II.

Quid debeat restitui ab inferente iniuriam formalem, seu mala fidei damnificatore seu possessore.

Resp. Id juxta supradicta æstimandum à quantitate tum juris, quod alter habet, tum damni, quod iniuste inferitur; cui æquale reddi debet, nisi aliud de damnificanti mente & consensu rationabiliter præsumatur. *Vnde resolves.*

I. Si damnificatus habeat jus in re, in qua damnum est passus, restitutio ei facienda est in solidum: si autem tantum habeat jus ad rem, restitutio facienda est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei, quæ expectabatur, cum tantum sit in spe, & multis modis possit impediri.

II. Qui in loco publico suæ civitatis, contra justam prohibitionem pascit, vel ligna cædit, non tenetur ad restitutionem, nisi communitati graviter nocuerit, v.g. stirpes incidendo, arbores ædificiis idoneas sternendo; quia rationabiliter præsumitur mens Reipub. non esse, suis membris usum publicorum rigidius prohibere, quam sub multa solvenda, casu quo deprehendantur.

III. Gravius tamen peccaret, & teneretur ad restitutionem, si quis pasceret in loco alicujus privati: etsi etiam hic præsumi aliquando possit de consensu domini, qui sæpè non intendit ut fiat restitutio, sed ut deprehensus pœnam luat.

IV. Qui venantur, vel piscantur in locis alteri

loca-

locatis, vel aliàs prohibitis, (saltem si ea conclusa, vel circumsepta non sunt) non peccare mortaliter nec teneri ad restitutionem, docet *Dian. ex Less. Dicast. & c. p. 9. t. 9. R. 39.* contra *Bon. & c.*

V. Etsi probabilius sit, & in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque oriri obligationem restitutionis: non omnino tamen improbabiler id alii quidam negant, eo quod consuetudo interpretetur, non esse mentem legislatorum, ad aliud obligare, quàm ut deprehensi mulctentur, *vid. Navar. c. 23. Sa V. Gabella Bon. 9. 9. p. 1. num. 5. ex Navar. Fill. t. 28. num. 114, Less. Mol. d. 9. Diana p. 1, t. II. R. 38. & p. 2. t. 17. R. 28.* ubi ex *Caiet. Med. Sor. & c.* docet, non esse negandam absolutionem poenitenti, qui defraudavit gabellas, seu vectigalia imposita rebus iis, quæ emuntur non ad negotiationem, sed ad usus proprios, vel familiaræ, necessaria, v. g. pani, carnibus, piscibus, frumento, oleo &c.

VI. Cæterum ordinariè iniustus, seu malæ fidei damnificator aut possessor, tenetur non tantum restituere rem ablatam, & fructus perceptos (exceptis suis expensis, & industria) sed etiam sarcire damnum emergens, & luerum cessans: cum vere sit iniusta causa talium damnorum. Unde si dominus re sua retenta, per culturam vel negotiationem percepturus fuisset ex agro suo, aut pecunia centum florenos, & alter parum aut nihil debet is domino suo satisfacere pro centum illis florenis: quamvis communiter soleant domini plurimum remittere, si res componatur, *Lay. lib. 3. tr. 2. c. 4. num. 7.* VII. Si

VII. Si res aliena, dum iniuste detinetur, crescat, aut pretium eius augeatur; domino crescit, ac proinde id ei praestari debet, *vid. Laym, hic l. 3. §. 2. c. 4.*

VIII. Si res aliena, dum iniuste detinetur, pereat aut deterior fiat, idque casu, vel iusta hostium incursione, vel naturaliter, & certum sit apud dominum aequè peritura fuisse, non tenetur alter restituere: quia nihil novi detrimenti domino apud furem v. g. accidit quod non apud ipsum. Si vero non fuisset peritura apud dominum, vel saltem non nisi per injuriam, tunc iniustus detentor adhuc tenetur ad restitutionem, licet sine sua culpa res perierit, *Laym. t. 2. 4. §. 2.*

IX. Si res aliena apud iniquum detentorem pereat, idque ipsius culpa, aut quia is absumpsit, alteri donavit, destruxit; &c. tunc etiamsi domino relicta fuisset certo peritura, nihilominus tenetur pro ea Domino satisfacere ut est communis apud *Laym. l. c. Less. &c.*

X. Qui fingens se pauperem vel alium quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva fuit, qualis ostiatim mendicantibus datur: secus si fuit magna; tunc enim quia subintelligitur conditio hæc, (si pauper es) tenetur restituere secundum *Mol. danti*; secundum *Palaum* vel *danti*, vel aliis pauperibus. *v. Escob. t. 3. E. 2. c. 6. §. 109.*

XI. Qui in extrema necessitate consumpsit, quod ante acceperat commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur restituere: quia nec ratione rei acceptæ cum ea nec in se, nec in pre-

pretio extet; nec ratione acceptionis, cum jure eam consumpserit; nec ratione contractus, cum hic non obliget, nisi re pereunte tua culpa, *Less. Hurt. Tur. Dia. p. 5. r. 8. R. 10.* Imò probabiliter ne quidem id, quod ante illam necessitatem eras furatus & in ea consumpsisti; quia furtum tibi non ademit jus, quod ad rem tali casu habebas. *Côn. Pala. Hurt. Dian. l. c. R. 8.* contra *Less. & Vasq.* sicut neque si in ipsa necessitate accepisses & consumpsisses. *Dian. l. c. R. 9. ex Azor & 6. aliis contra Less.*

ARTICULUS III.

An, & quid debeat restitui pro injuria illata corpori, v. g. per mutilationem, occisionem, &c.

Resp. Injustus occisor, mutilator in conscientia tenetur tantum restituere pro damnis bonorum fortunæ, quæ ex tali occisione, vulnere, &c. directè ab eo, causata sunt, juxta prudentis arbitrium: præcisè autem pro vita, membro, vel cicatrice, nihil tenetur restituere secundum rigorem, cum sint bona altioris ordinis, quæ pecunia æstimari non possint. Ita contra *Sotum Sylv. &c.* probat *Less. l. 2. c. 9. d. 23. vid. Laym. l. 3. r. 3.* Unde resolves.

I. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis & voluntaria, vel licet fuerit talis, si tamen homicidium vel non prævidit, vel diligentiam debitam adhibuit ad cayendum, non tene-

tur ad restitutionem: tenetur autem, si prævidit, & non cavit, *Bon. d. 2. q. ult. f. 2. p. 2. ex commun.*

II. Qui occidit Cajum putans esse Titium, tenetur ad restitutionem: quia actio ista est Cajo injuriosa, *Bonac. l. cit.*

III. Si læsus ante mortem omnia remisit, ad nihil tenetur occisor, quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenus læduntur in parte contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria) ergo sicut per eum jus acquirunt, sic etiam amittunt; etsi non rectè faciat parens, si filii valdè egeant, *Less. l. 2. c. 9. d. 26.*

IV. Etsi præcisè pro vita, membro, occisione, non sit obligatio restituendi: per sententiam tamen judicis cogitur injurians satisfacere pro injuria.

V. Consilium est, ut confessarius pro his injurgat eleemosynas, Missas, pro salute occisi.

VI. Si occisus, vel mutilatus fuerit fervus vel animal, tunc etiam pro vita & membris facienda est restitutio: quia horum vita pretio æstimatur; ac proinde tantum debet restitui, quanti potuisset vendi; & pro mutilatione vel cicatrice, quanto plus venderetur.

VII. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illæ aliquando faciendæ tamen fuissent. Nisi fortè occasione illatæ necis, v. g. extra patriam, majores fieri oportuerit.

VIII. Restitui debent impensæ factæ in curationem, & medicamenta vulnerati, vel occisi, *Fill. t. 32. c. 8. n. 202.*

IX. Item lucra, quæ ex mutilatione vel vulne-

M ra-

ratione cessarunt, non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisitæ, sed pro majore aut minore spe, quam læsus habuit illa acquirendi, *vid. Trull. l. 7. c. 8. d. 3.*

X. Si homicida à Magistratu plectatur, verius est adhuc teneri ad damna sarcienda; cum morte sua tantum satisfaciat justitiæ publicæ, non hæredibus occisi. Qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti, ac proinde hæredes homicidæ ad nihil tunc teneri, *Fill. l. c. n. 214.*

XI. Debet autem restitutio fieri tantum parentibus interfecti, filiis & uxori: quia hi soli directè læduntur; cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occideris animo etiam nocendi aliis: nam tunc etiam his restituere teneri dicit *C. Lugo de just. d. 11. num. 8. ex Less. v. Trull. l. c. d. 4.*

XII. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, si quod damnum illis ex ea cæde obvenit: contrarium tamen etiam probabile (saltem secundum limitationem casus præcedentis,) est; cum occisio illa non sit directè causativa illius damni. *vid. Laym. l. c. n. 4.*

XIII. Non tenetur occisor aliqui deis restituere, quos occisus alebat ex liberalitate: quia damnum illorum per accidens sequitur, *v. Less. l. 2. c. 9. d. 26. Trull. l. c.*

XIV. Nec tenetur ad damna, quæ v. g. provenerint ex morte alicujus innocentis, qui per errorem putaretur homicidium fecisse, & sic captus plecteretur: quin hujus mors non directè causaretur

tur ab ipso, sed per accidens, & ex errore vel malitia accusatorum. v. Bon. d. 2. q. ult. f. 2. p. 21.

ARTICULUS IV.

Quid debeat restitui pro illato stupro?

Resp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum rependere damnum, quod ei ex tali injuria est secutum; idque vel matrimonio, vel damni æstimatione, ad arbitrium prudentis, ut talem nimirum inveniat, qualem manens virgo invenisset. v. Sanch. l. 7. d. 14. Fill. t. 32. cap. 8. n. 209. Unde resolves.

I. Præcisè pro sola virginitate non obligat restitutio. Unde si stuprum mansit clam, aut non impedivit, quin æquè lautè nuberet, ad nihil tenetur stuprator. Less. Bon. q. 4. de mat. p. 7.

II. Item ad nihil tenetur, si defloravit consentientem, absque vi & fraude, vel promissione matrimonii: quia non est facta injuria, Ib. & Trul. d. 2.

III. Si virginem importunis precibus flexit, nihil tenetur restituere, quia adhuc consensit liberè. Nisi fortè preces tales fuerint, ut cum vi & coactione æquiparentur, ut si conjuncte fuerint cum minis, vel metu reverentiali, v. g. si fuit illius dominus, vel vir magnæ authoritatis, Trul. c. 9. d. 3.

IV. Si per promissionem veram, vel fictam matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam: quia in omni contractu, ubi alter ex parte sua acceptavit & implevit, tenetur & alter implere;

etiam si fiktè contraxerit: qui tenebatur ex iustitia verè contrahere; cum alioqui omnia humana commercia fraudibus paterent. Et id quidem verum est, etiamsi stuprator religionem voluisset, *Less. lib. 2. c. 10. d. 3. & 4. Trul. d. 3.*

V. Non tamen tepetur fiktus promissor eam ducere, casu quo. 1. Is puellam valdè notabiliter conditionè excederet, vel verbis usus esset fictionem facilè indicantibus. 2. Si ipsa conscia esset prædicti voti; quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3. Si ipse putavit esse virginem, cum tamen non esset. 4. Si ex matrimonio grave damnum, aut scandalum timeretur. 5. Si ipse jam sacris initiatus est, aut alteri matrimonio copulatus: tunc enim his casibus solum teneretur curare, ut æquè commodè nubat, modo ante dicto, dando scilicet dotem, vel aliter, *vid Sanch. 1. de matr. di. 10. lib. 1. Trul. l. 7. ca. 9. dub. 3.*

ARTICULUS V.

Quid debeat restitui pro adulterio?

Resp. Cum ex adulterio damnificari possint conjux alter, & proles legitimæ, circa sustentationem; hæreditatem, &c. patet, quod uterque adulterans, nata eis prole debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris boni, & causatione majoris mali. *Est communis. Laym. l. 3. t. 3. p. 1. c. 14. Unde resolves.*

I. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinariè non tenetur prodere, quod proles ejus spuria sit: nam & viro suo tristitiam, & sui odium, & discordias

dias domesticas crearet: ac famam suam prodigeret, quibus damna fortunæ merito cedunt. Accedit, quod proles matri non teneatur credere se esse illegitimam, *Fill. t. 1. c. 32. q. 222.*

II. Debet tamen si potest, aliis industriis damnum compensare, v. gr. 1. diligentius administrando rem familiarem. 2. de cultu corporis detrahendo 3. si habet bona propria, plus legitimis, quam spurio relinquendo. 4. cum inducendo, ut relicta hæreditate vel ejus parte, amplectatur statum Ecclesiasticum vel Religiosum, si idoneus sit, &c. *Trul. l. c. d. 4.*

III. Quod attinet ad ipsum adulterum spurii patrem, etiam ipse sæpè excusatur, vel in toto, vel ex parte; sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; sive quia restitutio non potest fieri sine periculo vitæ, dispendio famæ, turbatione & discordiis familiarum; sive quia non est certus filium esse suum. *v. Lessl. 2. c. 10, d. 6. Bon. de matr. q. 4. p. 15. Trul. l. 7. c. 8. d. 7.*

ARTICULUS. VI.

Quid debeat restitui pro fama & bonis spiritualibus, ut inductione ad peccatum, avocatione à Religione?

Resp. I. Juxta dicta, si restitui non possunt bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi ex bonis diversi ordinis. *Vnde resolves.*

M 3

I. Pro

I. Pro fama, restituenda est fama: cum id non potes, non teneris ad pecuniam, & bona fortunæ, nisi per sententiam à iudice cogaris sic satisfacere. Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen lædendo famam, in bonis etiam fortunæ alteri damnum allatum esset, constat ex supradictis quid faciendum sit. Porro de læsione famæ, &c. v. infra.

II. Si quis alterum induxit ad peccatum suasionem vel exemplo suo, tenetur quidem ex charitate, quoad potest, eum revocare ad meliorem statum; sed non ex iustitia, *Less. l. 2. c. 8. d. 2. n. 20. Lay. c. 8. n. 1.*

III. Si quis autem induxit fraude, dolo, injusto metu, &c. tenetur ad id ex iustitia: quia quisque habet jus, ne injustè lædatur in bonis spiritualibus. Unde si lædatur, debet id spirituale restituere si potest, *Ibid.*

IV. Si quis aliquem (etiam Novitium) abduxit ab ingressu religionis, tamen sine vi & fraude, et si graviter peccarit id irrationabiliter faciendo, ac proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex charitate, non tamen ex iustitia vel illi, vel religioni tenetur, quæ nullum adhuc in eum jus acquisivit, v. *Laym. l. 3. t. 2. c. 8.*

V. Si quis religiosum ad apostasiam induxerit suasionem, aliave cooperatione, obligatur ex iustitia religioni ad restitutionem, non quidem ut ipse (quod aliqui volunt) loco alterius ingrediatur; sed ut suadeat alteri, quoad potest reditum, & compenset monasterio commoda, quæ ex hereditate, bonis, vel industria alterius expectabantur.

VI

VI. Si quis veneno, phyltro, aliove modo alicui destruit memoriã, rationem, &c. tenetur eodem modo, quo mutilator aut vulnerans, de quo *supra* ad restitutionem lucri cessantis, & damni inde secuti in bonis fortunæ.

DUBIUM VII.

De circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

Quo tempore, loco, & modo debeat restitui?

Resp. Debet quamprimum, & eo modo ac loco restitui, quo jus & interesse damnificati requirit, & commodè ac mortaliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria, ultra debitum. *v. Laym. hic lib. 3. tr. 2. cap. 10. Fill. t. 32. c. 4. q. 11. Unde resolves.*

I. Qui non potest commodè restituere aperte, faciat clam, & qui non potest per se, faciat per aliam personam interpositam, v. g. Confessarium.

II. Possessor malæ fidei, v. gr. fur, debet suis sumptibus ad eum locum rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, si non fuisset ablata, destructa, vel iniquè detenta, deductis tamen expensis, quas alter eam servando, vel deferendo debuisset facere. Excipe, nisi transferendo deberet plus impendere, quàm res valet: tunc enim plerumque ex præsumpta mente domini posset restituere pauperibus, vel in usus pios, *Bon. q. 6 p. 1.*

— M 4

III.

III. Bonæ fidei possessor satisfacit, si restituat in loco, ubi rem possidet.

IV. Debita ex contractu, eo loco & tempore solvi debent, de quo inter partes conventum fuit expressè, vel tacitè, *v. Less. & Bon. l. c.*

V. Si quis possit quamprimum restituere totū, ad id tenetur. Si tamen alter dilatione non peteretur ulterius damnum, aut non notabile, non facile arguendus esset gravis peccari is, qui cum proposito satisfaciendi differret, aut paulatim per partes solveret. *v. Bon. de contr. d. 1. q. 6. p. 1.*

VI. Qui scit se teneri ad restitutionem, & cum possit in vita, non vult restituere, nisi in articulo mortis, vel post mortem per hæredes, absolvi non debet; nec potest: quia semper est in actuali peccato, & impœnitens. *Sal. Sayr. Bon. Trul. c. 14. d. 11.*

ARTICULUS. II.

Quo ordine restitui debeat?

Resp. Certum est, non necessario ordinem servari, quando debitor omnibus solvere potest: quando verò tantum non habet, aut hæredibus reliquit, sequentes Regulæ servandæ.

I. Si debitor rem alterius apud se habet, quocumq; titulo habeat, sive ex furto, sive ex deposito, sive inventione, &c. debet prius restitui domino suo, vel eo deficiente, pauperibus. Similiter si res empta ad creditum, pretio non soluto; adhuc extet *Nav. Sylv. Bon. q. 8. p. 2.* Hoc tamen *Less. c. 15. d. 2. contra Bon. &c.* limitat, nisi venditor ab emptore fideiussorem, vel pignus accepit.

II. Si

II. Si restitutio facienda ratione injustæ actionis, prius restitui debent certa, h. e. quorum domini cognoscuntur, quàm incerta, *Bon. Less. d. 1.* quia illa jure naturæ debentur suis dominis, hæc autem jure solo positivo pauperibus.

III. Prius faciendâ est restitutio debitorum licitè contractorum, quàm usurarum; cum in his dominus non fuerit simpliciter invitus.

IV. Debita ex titulo oneroso prius solvenda sunt, quam quæ debentur gratuito, v. g. ex promissione, quia hæc includunt tacitam conditionem, nisi quid obstet. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia legata, etiam pia, *Nav. Sylv. Bon. q. 8. p. 2.*

V. In reliquis debitis servandum est jus particulare loci, si tale sit, & non repugnet juri naturæ. Si nullum sit, sequendum est jus commune, secundum quod 1. Solvenda sunt debita, ad quæ bona debitorum expressè fuerunt obligata. 2. Dos uxoris extrahenda est. 3. Debita, ad quæ bona debitorum sunt tacitè hypothecata. 4. Deposita perdita in potestate debitorum. 5. Debita privilegiorum. 6. Aliorum creditorum: post quos omnes sunt hi, à quibus usuræ acceptæ sunt, & adhuc post hos restituenda sunt bona incerta. Quando autem multi unius rationis creditores inveniuntur, temporis antiquitas inter eos servanda est, v. *Laym. l. 3. tr. 2. c. 11.* Ubi addit, ex bonis debitoris, si is defunctus sit, imprimis solvendas esse impensas funeris, & quæ ad confectionem inventarii, apertionem testamenti, item Medicos & Pharmacopolas pertinent, v. *Fill. c. 4. q. 13.*

Quæres. Utrum prius exigenti non liceat prius solvere?

Resp. I. Solvens scienter posteriori, præterito qui habet hypothecam priorem, vel privilegiatâ, peccat, teneturq; priori de damno, qui etiam potest recuperare solutum, *Less. d. 5. ex l. Scimus §. Et si præterea c. de jure delib.*

II. Si ex pluribus creditoribus personalibus æqualib. aliquis exigat (sive in judicio, sive extra) tenetur ei integrum solvere: quia diligentia fecit eum potiorum, *Nav. Sylv. Bon. l. c. ex L. Pupillus ff. que in fraudem.*

III. Debitor sciens statum suum labentem non potest non petenti integrè satisfacere, sed debet omnibus personalibus solvere pro rata (si tamen iste solutionem accepisset, an posset retinere controvertitur, *v. Bon. Less. l. c. Trul. l. 7. c. 14. d. 12.*) nec potest uni solvere, omissis aliis, nisi secundum ordinem supradictum.

ARTICULUS III.

Quæ à restitutione excusent?

Resp. Ex parte debitoris excusant ea, quæ faciunt, ut creditor rationabiliter debeat esse contentus, et si de facto non sit contentus. Ira commun. *Doct. vnde resolvuntur. Casus sequentes.*

I. Excusaris in foro conscientiæ (juxta sententiam probabilem) à compensatione damni, si illud datum sit sine tua culpa Theologica gravi, hoc est mortali peccato; nisi aliud cum altero pactus sis, vel inde sis factus ditior. Unde excusaris, si v. g. ali-

aliquem occidisti ex subita ira, ut fuerit motus tantum primò primus, vel secundo primus, vel si ex oblivione non extinxeris candelam, & hinc ortum sit incendium, &c. Quòd si autem advertens periculum in actionibus periculosis, omittas eam diligentiam præcavendi, quam homines ejusdem conditionis communiter præstare solent, graviter peccas, & teneris restituere damna secuta. Porro in foro externo proceditur secundum culpam juridicam, quæ sæpè non est peccatum, & dividitur in latam, levem & levissimam.

II. Excusaris à restitutione incertorum, si fecisti compositionem cum Episcopo, vel Papa. *Leff. c. 16. d. 11. Bon. q. ult. p. 2.*

III. Item si in casu, quo teneris rem restituere pauperibus, tibi ipsi revera indigenti eam des: & tunc quidem postea factus ditior, adhuc non teneris restituere, *v. Lay. l. 3. t. 2. c. 12.*

IV. Si non possis restituere, nisi cum notabiliter graviore damno, tibi vel tuis, vel Reipub. inferendo, quàm æstimari debeat commodum ex restitutione creditori obventorum: tunc enim differre potes, dum cesset ista impotentia. *Lay. l. c. ex Sylv. Navar. &c.* Idq; verum est etsi debitum sit ex delicto, uti & in sequentibus casibus.

V. Si ad restituendum sis impotens, ut si vivere non possis secundum decentiam tui status justè à te acquisiti. Unde si nobilis, v. g. non potest statim solvere, nisi se privet famulis, equis, armis, &c. vel civis primarius; si obeat artem mechanicam sibi insuetam, vel mechanicus nisi vendat instrumenta sua; quibus vivit, aut magnum damnum subeat.

potest differre, & paulatim restituere sine iactura sui status, *Laym. l. e. Bon.*

VII. Quod si tamen tuâ culpâ in illas angustias delapsus sis, v. g. luxuria, ludis, superfluis expensis vestium, tibi imputare debes, quod jam sine status tui amissione non possis satisfacere. *Ibid.*

VII. Quod si item creditor ex dilatione æquale damnum subire debeat, tu potius, quàm is, sustinere debes, cum eius conditio sit melior. Excipitur extrema necessitas, in qua quoad usum, sunt omnia communia. *Ibid.*

VIII. Quod si item damnum, quod timetur ex restitutione, non esset propriorum bonorum, sed in hoc præcisè tantum, quod spoliet se rebus debitis, non potest ideò differre restitutionem: quia hoc non est pati in suis rebus, neq; suum statum amittere, sed est dimittere alienum, & reverti ad statum proprium, *Sayr. Bon.*

IX. Item excusatis à restitutione, si fieri nequit absq; periculo salutis animæ tuæ, vel tuorum, ut v. g. si non possis absq; peccato, ut si sit periculum, ne uxor aut filia se prostituant, ne filii se dent latrociniis, ne ipse per impatientiam incidas in desperationem, *Bon. ex Less. Mol. Fill.*

X. Item, si non possis restituere absq; periculo vitæ, vel notabili detrimento famæ: cum aliàs plus damni sustineres, quàm intulisti, *Bon. q. i. g. ult. p. v.*

XI. Item, si cedas bonis: quia leges concesserunt, ut qui contraxit multa debita, nec habet unde solvat, possit cedere bonis, ea relinquendo in manibus creditorum, & tunc maneat liber, ita ut
etiam

etiam in conscientia sit tutus, retentis instrumentis artis, & quæ ad sustentationem sunt necessaria. Quod si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam, tenetur adhuc restituere, ex *L. cum & filii fam. qui bon. Nav Bon Less.* Ex quo *Trul. l. 7. ca. 15. d. 5.* sic limitat: si acquirat plus, quam ad decentiam status est necessarium ex dicta *L. qui Bon.* Nisi tamen delicta proveniant ex delicto, v.g. furto, eo enim casu tantum posse retinere, quæ simpliciter necessaria sunt ad victum, docet *Nav. Salon. Less. l. c.* etsi hic concedat ea, quæ post cessionem iuste acquiruntur, licitè retineri, si ad statum sint necessaria. *vid. Tol. Laym. l. 3. t. 2. cap. 12. Less. l. 2. cap. 16. d. 3. Bon. Trul. l. c.* Porro etsi cessionem dictam non habere locum in bonis ex delicto provenientibus, communiter teneant DD. cum *Laym. l. c.* contrarium tamen ex *Less. Dian. &c.* docet *Trull. loc. c.* Denique etsi debitor principalis cesserit, non ideò liberantur fidejussores, *Lugo Dia. p. 7. t. 8. R. 18. & alii, 8.*

Resp. II. Ex parte creditoris excusat, 1. Si is cui debet restitui, semel remiserit, expressè vel tacitè; v.g. si laceravit tuum chirographum, vel tibi reddidit. Remissio autem hæc debet esse libera, non metu, fraude, vel mendacio extorta. *Fill. tr. 32. cap. 5. q. 1. Less. l. 2. cap. 16. d. 2.* Excusat in foro conscientia, si solvisti ei, cui debebat tuus creditor *Less. d. 5. Bon. p. 3. 3.* Si compensatio facta est creditori per commodum æquivalens, v.g. per procurationem officii non gratis factam. 4. Omitti, aut saltem differri potest restitutio, imò aliquando debet, si creditor sit abusur⁹, v.g. si quis pecunias tibi

mutuo datas repetat ad fornicandum, vel aliter peccandum. Item si eas repetat ad peccandum contra iustitiam, sive inferendum damnum iniustum tertiæ personæ, nisi tamen ex negatione restitutionis timeretur majus malum.

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus?

REsp. Est pactum sive consensus duorum, quo scienter, liberè, & legitimè, uterq; se vicissim, vel minimum saltem una pars, se alteri acceptanti obligat, quocunque signo externo id fiat: ut v. g. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante certum tempus, ex altera parte mutuarius se obligat, tunc illud reddere; & sic de aliis. In promissione autem, vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius acceptationem. *Vnde resolvuntur casus sequentes.*

I. Si alteri promisisti, aut donasti interius tantum, aut si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non fuit contractus, nec obligaris.

II. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat, v. *Less. l. 3. c. 37. d. 8.*

III. Item si materia contractus sit illicita, ut si sit peccatum, vel illegitima, ut si sup vendat rem alienam.

IV. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore versante circa rei substantiam; v. gr. acetum pro vino, vitrum pro gemma vendidisti.

V. Non est invalidus contractus, (etsi aliquando ob injuriam possit rescindi) si error vel dolus interveniat circa qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. g. emisti vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum, nisi forte intentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se, nisi existente tali qualitate, aut circumstantia. Qualis virtualiter fecisse censei potest, si error versetur circa circumstantiam valde immutantem objectum & nimis excedentem ejus existimationem, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 6.*

VI. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu licet gravi, injustè incusso, cum adhuc simpliciter sit liber & voluntarius: licet possit à judice rescindi, pro arbitrio metum passi. Ita communiter apud *Sanch. d. 8. n. 4. C. Lugo d. 22. Laym. c. l. c. 5.* Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sunt irriti (saltem ex jure positivo) si ex metu gravi fiant: talis est. 1. Contractus matrimonii, etiam si juramentum accesserit, *ex c. Cum loco, & cap. Veniens.* 2. Professio religiosa, *ex c. 1. de his.* 3. In aliis quibuscunque votis. 4. Contractus dotis promissæ, vel solutæ; qui in hoc sequitur naturam matrimonii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos ff. Quod metus causa.* 5. Promissio, vel traditio, in rebus Ecclesiæ, *c. 15. q. 6.* 6. Autoritas tutoris per metum extorta. *Leg. 1. §. ult. ff. de auctor. tutor.* His addunt alii plures, ut promissionem, & donationem gratuitam.

tuitam, renunciationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. Verum hi controvertuntur, ut v. C. Lugo de just. d. 22. n. 115. & seq.

VII. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent: quales ferè sunt prodigi, furiosi, filii familias, uxores, religiosi, pupilli, Minores; exceptis quibusdam casibus, de quibus v. Less. l. 2. c. 17. d. 4. & infra hic c. 4. d. 1.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione, & Donatione?

Resp. Quæ huc spectant, facilè colliguntur ex di. 2. is *supra de Voto lib. 3. tr. 2. c. 3.* Ex quibus, & doctrina præcedentis dubii, resolvitur.

I. Promissio acceptata à promissario, si materia sit notabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata, non convenit inter Doctores, Cajet. negat, quem sequitur Marat tom. 2. de just. d. 19. s. 10. Alii (fortè probabilius) affirmant cum Vasq. 1. p. d. 8. c. 6. n. 4. Fill Mald. &c. Dixi secundum se, quia certum est, quod per accidens possit obligare sub mortali, v. g. ratione gravis damni, quod alias promissarius pateretur: ut si promississes ei dare mutuum, & ille tibi confisus, aliunde sibi non prospexisset, v. Less. l. 2. c. 18. d. 5.

II. Tota hæc obligatio communiter dependet ab intentione promittentis. Circa quod notat Sa, vix quenquam promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus exigendi, nisi addat juramentum, aut faciat instrumentum, sed plerumq;

rat.

tantum intendere declarare suum propositum, v. *Escob. t. 3. & 5. c. 6. & Moli.* Hinc ut in foro externo censeatur valida promissio, requiritur præter acceptionem, ut exprimaturs causa, propter quam promittitur; alioqui præsumitur errore; vel joco facta, *Trul. l. 7. c. 16. d. 6. ex Cov. & Villal.*

III. Donare non possunt 1. carentes usu rationis. 2. muti, & surdi nati: secus si tantum sint surdi, vel muti, vel licet utrumque, si norint scribere. 3. senes deliri, sive bis pueri: secus si sint iudicio vegeto. 4. pupilli vel impuberes, (nisi ad pias causas) donationes tamen eorum in foro conscientiae sunt validae, v. *infra cap. 4. d. 1. 5.* Damnatus criminis capitalis, v. *Dian. p. 8. t. 6. R. 3.*

IV. Qui præsumunt civitatibus, universitatibus, Rebus pub. &c non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas, *Sanc. Dian. p. 8. t. 6. R. 16.* Imò in Reges, & Principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium regni, vel status (præsertim si debitis gravati, iis satisfacere non possint, vel subditi nimium graventur exactionibus) possunt eæ revocari à successore. *Bart. Lugo, &c. cum Dian. p. 8. t. 6. R. 18. & 123.*

V. Donatio patris filio facta studiorum causa est valida, neq; filius tenetur computare in legitimam: tum quia fuit loco alimentorum: tum quia si detrahatur, jam non fuit donatio contra hypothesein. *Wading. & 6. alii, cum Dian. p. 8. t. 6. R. 23. & 92.* Sed *Trul.* limitat, nisi constet contrariam intentionem patris fuisse. Quod si tamen de ea non constet, præsumendū esse de pietate patris, ideoq;

tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in collationem bonorum, nec debere conferri in commutatione, nisi pater protestatus fuerit se velle in legitimam computari. Ita etiam *Wading. ex L. Si pater 2. ff. familiae ercisc.*

VI. Si pater officium filio emit, debet pretium computari in divisione cum fratribus, non autem si illud gratis à Principe obtinuit: uti nec quas filio intuitu meritorum patris sunt donata: quia sunt quasi castrensia. *Mol. Fag. Dian. p. 8. t. 6. R. 127. 128.*

VII. Donatio ante acceptionem, non parit obligationem, ne quidem naturalem, potestque revocari, etiam si voluerit se absolute obligare: praesenti autem & tacenti facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabilibus habetur pro consensu. *Molin. & alii 18. Dian. p. 8. t. 6. R. 89. 98. & 108.* pro altero vero nemo potest acceptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiae, vel causae piæ: nam hanc sine acceptione valere, & irrevocabilem esse est probabile, *Laym. Dian. l. c. R. 106. & p. 3. t. 5. R. 107.* Multis tamen casibus, dummodò verba dirigantur in praesentem, potest pater vel mater pro filio, etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore; filius familias pro patre, servus pro domino, monachus pro monasterio, imò etiam secundum multos, quicumque alterius curam gerit, ut Praelatus pro Religioso, maritus pro uxore, dominus pro servo, & c. stipulari. Denique idem jura permittunt Judicibus & Notariis publicis, *Sanct. Mol. Trull. & c. Dian. p. 8. t. 6. R. 97.*

VIII. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Cajus, v.g. dat equum absentem, non acquiritur jus in re, & dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus det, aut vendat eum alteri, ei que tradat, is dominium acquirit; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria, ratione juris, quod habeas ad rem. Ac sic donatio purè verbalis ante realem, hoc est, rei traditionem, vix differt à promissione, ut *Less. l. c. dub. 2.*

IX. Donatio, uti & remissio debitorum liquidorum, una vice, & uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500. solidorum (quæ summa hodie ad 500. vel secundum quosdam ad 800. aureos Italicos excurrit, ut ex *Claro, & c.* notat *Laym. l. 3. t. 4. cap. 12. num. 15.*) non tenet quoad hunc excessum, sed lege ista statuente, ob commune bonum potest à donatore pro arbitrio repeti. Excipe, nisi Judici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem ædium incendio, vel ruina destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renunciationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel hostium spoliis, v. *Less. l. c. l. 2. c. 18. n. 102. Laym. l. 3. t. 4. c. 12. num. 15. Tann. d. 6. de just. q. 2. dub. 2. n. 35. ex Mol. Claro, Rebello, & c.* Quare si tunc repetatur, quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus repetentibus: si non repetatur, potest retinere, v. *Auth. cit.*

X. Si donationi apponatur modus, tacitè vel

expressè non quidem obligando, sed tantum desiderando, sperando, &c. aliquid alterum facturū, vel animo eum ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: ut v. g. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum, si postea non consentiat non tenetur datum reddere: nam etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamē dedit absolutè, sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si verè intendisset eam obligare, & hac conditione dedisset. *Less. c. 18. d. 16. & 17.*

XI. In similibus donationibus allectivis, potest aliquis, v. g. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat præstare, quod donator sperat, cum donatio sit absoluta animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere: quia eo ipso, quod donator non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, & repetere, vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat. *Less. l. c. Dian. p. 1. t. 2. m. R. 40.*

XII. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel præsentem, quæ verè non est: ut v. g. si dem tibi aliquid, quia apud Principem meam causam transigisti, vel quia pauper es, & revera non ita est, teneris restituere, cum sit error in formali causa & principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus eleemosynas restituere. Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria: ut v. g. si verè sint pauperes; & simulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam: quia tunc primaria intentio danti-um est, dare pauperi, *Bon. Less. v. Dia. p. 8. t. 6. R. 89.*

DU

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit re-
vocari?

Resp. I. Donatio inter vivos, hoc est, quâ quis vult se vivo rem absolutè alterius esse, potest revocari, (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio fuerit renunciatoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel monasterio. Sunt autem hi Casus.

I. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat, &c. Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, & eos postea negligunt, *Sylv. Less. Bon. Trul. c. 17. d. 2.* Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari, *Bartol. & alii 8. Lugo Dian. p. 8. t. 6. R. 57.* Debet tamen ingratitudo coram Judice probari, ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere. *Molin. Lugo & alii 4. Dian. l. c. R. 85.* post eam verò etiam fructus perceptos post litem contestatam. *Mol. Dicast. Dian. R. 58.* Ab hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset, si eas ipse scivit, & tacuit, secus, si ignoravit, *Gomez. Hur. Wading. Lugo Dian. l. c. R. 54.*

II. Et quidem hæc revocatio etiam habet locum in legato, respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter cognoscat; *Molin. Dicast. Dian. l. c. R. 18.*

III. Non autem habet locum i. in donationibus factis Ecclesiæ, tametsi Prælati vel Clerici fuerint ingrati: quia facta est ob bonum anime testat-

statoris, & principaliter Deo, qui ingratus esse non potest, *Less. Lugo, Hurtad. Hun. Wading. Dian. l.c. R. 56.* 2. In donatione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis aliis non debitis, & aliquo modo æquivalentibus) quia potius est remuneratio, quam donatio. Remuneratoria autem censetur, 1. si donator in ipsa donatione expressè meminerit meritorum, vel 2. si de meritis constet. 3. In dubio, *Dian. l.c. R. 115. 16. 17. 19. 20. ex Barbo- sa, &c.*

IV. Si quis prole carens magnam partem bonorum donaverit, & postea nascatur proles: quia ex juris dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi nascantur mihi liberi. Et quidem si facta sit extraneo, revocari potest tota, si alicui ascendentium, ut patri, vel ayo, vel si Ecclesie, aut causis piis, tantum revocari potest, quantum necessarium est, ut filii habeant legitimum. Quamquam rectè notat *Lessius*, ad ædificationem expedire, ut quod Ecclesie vel monasterio datum est, Prælati totum restituat. Porro etsi juraverit se non revocaturum donationem, adhuc potest liberis natis revocare; quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipitur, nisi expressè etiam hanc conditionem exclusiverit, tunc enim ipse revocare non posset, possent tamen ejus liberi, post mortem patris, *Bon. Less. c. 18. d. 14.* An autem hæc revocatio locum habeat, si filii nascuntur illegitimi, qui postea legitimentur, v. *Dian. l.c. R. 63. & 64.* Item an in donatione remuneratoria, *R. 65.* ubi cum *Moli. & aliis 6.* negat, nisi excedat causam.

V. Si donatio fuerit inofficiosa, contra officium paternæ pietatis, ut si pater tantum donet, ut filii priventur sua portione legitima: tunc enim post mortem patris possunt filii revocare. *Nav. c. 26. Less. l. c.* licet donatio fuerit juramento confirmata *Megal. & alii s. Dian. p. 6. t. 8. R. 66.* Imò etiam vivente patre: licet enim ante mortem patris non debeatur legitima, ut tradenda, debetur tamen ut conservanda. Hinc si pater bona dissipet, potest à filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. l. c. ex aliis d. contra Less. & c.* An autem & quando donatio rescindenda in totum, *v. Dian. l. c.*

VI. Per supervenientiam liberorum, ut probabilius affirmat *Dian. p. 8. t. 6. R. 78. ex aliis 4.* contra quosdam. Si tamen pater non revocaverit, non potest à filiis postea natis revocari, nisi pro ratione falcidiæ, sive ex testamento, sive ab intestato successerint. *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causa, & an possit revocari, quomodo, & quibus competat?

Resp. I. Donatio mortis causa, qua quis sic donat, ut velit rem esse alterius primum post suam mortem, ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revocari potest etiam tribus casibus his.

I. Si

I. Si donatorem poeniteat, sive expresse, sive implicitè; ut si rem illam donet alteri. *Less. l. c.*

II. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo meruit mortem: hoc ipso quo periculum evasit, censetur tacitè revocata donatio: ut si quis det in gravi morbo, vel instante prælio, *Bon. d. 3. q. 13 p. ult. n. 20.*

III. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure revocata est: ut etiam accidit in testamentis & legatis. Secus est in promissione & donatione inter vivos, quæ transit ad hæredes. Quòd si autem donator promiserit se non revocaturum, transit in donationem inter vivos, *v. Less. c. 18. d. 14. n. 116. Molin. d. 286. & d. 288. Azor. l. 11. c. 11. q. 4. Bon. l. c.*

Resp. II. Hæc donatio fieri debet in præsentem, *Dian. l. c. R. 66. & alii 5.* nec valet in absentem sine nuncio ad hoc destinato, vel epistola, licet valeat, ut fidei commissum, si fuerint adhibiti testes, *Dian. & c. l. c.* Valet autem probabiliter, et si donatarius præsens tacuerit.

Resp. III. Donare mortis causa possunt omnes & soli, qui possunt testari, excepto filio familias, qui licet testamentum condere nullo modo possit, cum hoc sit juris publici, donare tamen mortis causa, cum id sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expressus: imò sine hoc donare eum posse, non tantum de castrensibus, sed etiam adventitiis, probabile censet *Dian. l. c. R. 69. & 68.* Hinc donare sic possunt minores 25. annis, etiam sine consensu sui curatoris, *Dian. l. c. R. 71. ex Molin. & aliis 9.* Non autem usurarius, nisi prius usu-
ris

ris satisfecerit, vel cautionem præstiterit, (potest tamen ad causas pias. *Ibi. R. 73. ex Fagund. & aliis* 6. Nec surdus & mutus à natura; secus si à casu superveniente, vel si surdus sit, aut mutus tantum: licet donare inter vivos possit secundum quosdam, *Azor. Dian p. 5. t. 6. R. 12.*

DUBIUM V.

*Quid sit Commodatum, Precarium,
& Deposium?*

Resp. Commodatum est contractus, quo res aliqua mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuito conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè vel implicitè determinatum: explicitè, ut si dicas, commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum mensem: implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut eum describas; quia tunc implicitè tantum temporis determinatur, quantum necessarium est ad commodè describendum.

Precarium est, quo conceditur petenti res utenda, non ad certum tempus, (in quo differt à Commodato,) sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, ut si det alteri, aut vendat, *Lay. l. 3. t. 4. c. 14.*

Deposium est, quo aliquid traditur custodiendum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mobilis, vel se movens, ut vestis, equus, &c. *Vnde circa hac resolvuntur.*

I. Commodator non potest repetere absq; iniustitia antè definitum tempus, *Laym, l. 3. tr. 4. c. 14.*

N

II. Quòd

II. Quòd si tamen commodanti damnum im-
pendeat, potest repetere, licet simile damnum im-
penderet commodatario, ex rei ante tempus re-
petitione, ut habet *Less. c. 27. d. 5.* quia ut ait *Næv.*
in commodatione intelligitur tacita hæc dona-
tio, nisi interea contigerit rem esse necessariam
commodanti, *Laym. l. c.*

III. Si depositarius bona fide existimet, deposi-
tori non displiciturum, si re deposita utatur, lice-
bit uti, aliàs non, *Less. l. c. d. 2.*

IV. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut
triticum, vinum, pecunia, quæ exponendo absumi-
tur, eaq; tradita sit certo numero, pondere & men-
sura non videtur depositarius peccare saltem gra-
viter iis utens, si certus sit, se tantundem ejusdem
bonitatis habiturum, quando repeteretur, *Less. l. c.*
Secus si pecunia tradita fuerit sacculo, vel arca
inclusa, vel munita sigillo. *Sylv. Azor. Less. Bon.*
v. Trul. c. 12. d. 1. Verum si is, cui res commodata,
locata, deposita, & pignorata est, negligenter cu-
stodiat, ita ut pereat, negligentia autem non sit
Theologica culpa mortalis, probabile est, quod
dixi ex *Soto Sa*, non teneri ad restitutionem in cõ-
scientia. Alii tamen aliter sentiunt, nimirum tene-
ri restituere, qui juridicam culpam, in custodiendo
contraxerit, si ea fuerit lata; & subinde si levis tan-
tum, imò & aliquando si levissima, (nimirum
quando depositio facta est in commodum utrius-
que: & si pretium pro custodia accipiat) *v. apud*
Less. c. 6. di. 8. Lay. lib. 3. tr. 4. c. 25. ubi docet depo-
sitarium tantum teneri de dolo, vel culpa crassa,
quæ dolo æquiparetur.

Di-

Dicitur autem juridica culpa lata seu crassa, cū quis facit, aut omittit, quod ut plurimum non facerent, vel omitterent in ea re homines suæ professionis: ut v. g. si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico, etsi inadvertenter. *Levis* autem dicitur, cum quis facit vel omittit, quod non facerent, vel omitterent homines suæ professionis diligentes: ut si quis depositum relinquit in suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. *Levissima* dicitur, cum facit vel omittit, quod non facerent homines diligentissimi: ut si quis ostium quidem obserarit, sed neglexit tentare manu, an esset benè clausum.

V. Sartores, Molitores, & cæteri artifices, quibus res traditur polienda, vel immutanda: item nautæ, aurigæ, caupones, apud quos res deponuntur, tenentur ex *levi* culpa, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum: imò *Sylv. V. Nauta*, vult teneri *levissima*, ex *l. i. ff. depositi*, idq; cautum esse ad vitandas eorum fraudes, quod etiam *Less. & Trul. c. 25. d. 1.* putant esse probabile in utroq; foro, si quis eis rem expresse tradiderit custodiendam: si autem ipsis tantum videntibus deposuerit, v. g. in diversorio, navi, &c. ne quidem ex *lata* teneri. *v. Bon. Trul. Dian. p. 1. t. 8. R. 74.*

VI. Si depositarius (idem est de commodatario) dubitet, an depositum sua culpa perierit, non tenetur in conscientia ad restitutionem, *Sanch. de matr. l. 2. d. 41. n. 18.* quia in dubio non præsumitur delictum, ex *L. Merito, ff. pro socio v. Dian. p. 2. t. 9. R. 49.* In foro tamen externo, si res depositarii manserint incolumes, præsumitur de dolo, nisi

depositarius probet depositum casu periisse, & nō potuisse simul cum rebus suis, (imminente v. gr. incendio) servari: tunc enim non teneretur, quia præsumptio doli cessaret, *vid. Palaum t. 1. de cons. d. 3. p. 4. Trul. c. 25. d. 1.*

VII. Si domino repetenti depositum, remisit per hominem, qui fidelis habebatur, isq. sibi retinuerit, vel perdiderit, domino petiisse dicit *Molin. citatus ab Escob. v. Trul. l. c.*

VIII. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à depositario pro ejus usu aliquid accipere, quia is est pretio aestimabilis (licet eo casu non depositi, sed locati & conducti contractus sit dictus) Secus si sit usu consumptibilis: tunc enim depositum, eo ipso, quod depositarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (seclusa ratione lucri cessantis, & c.) nihil licet accipere, ut *v. dub. seq. & Bon. d. 3. q. 13. p. 3. Trul. l. c.*

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum?

Resp. Est contractus, quo rei alicujus numero, pondere, vel mensura constantis, dominium à mutuatōe in mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eandem, vel similem specie, & bonitate. Propriè autem mutuum ferè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas etiam est pecunia, quæ licet non absumatur, nec pereat in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, quod in ea reddatur res alterius speciei. Item à pignore, hypotheca, deposito, commodato & locato.

to, quod dominium in iis non transferatur, sed usus tantum, *Bon. d. 3. p. 1.* Unde resolves.

I. Mutuans obligatur monere de vitio rei, alioqui ad damnum tenetur in conscientia.

II. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in pari necessitate.

III. Item præstare casum fortuitum mutuataris tenetur, cum penes hunc rei dominium sit; & rem eadem quantitate & qualitate reddere suo tempore.

IV. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, quia est usura: de quo dubio sequenti.

DUBIUM VII.

Quid sit Usura?

Resp. Est lucrum immediatè proveniens ex mutuo, ita ut mutuans supra sortem, id est, summam capitalem, lucratur aliquid, quod sit pecunia æstimabile, ita ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. Quod planè iniquum est, & grave peccatum contra jus humanum & divinum; cum mutuans acquirat lucrum ex re jam non amplius sua; quia res mutuata jam transit in dominium mutuataris, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: *Omne pactum, vel gravamen, si ve onus additum mutuo, præter id, quod ei proprium & intrinsecum est, reddit contractum usurarium; Bon. d. 3. q. 3. p. 3. C. Lugo, & c.* Unde resolves.

I. Peccat graviter ex genere suo exercens talem usuram, et si sit mentalis tantum, absque externo pacto. Dicitur enim usura mentalis; cum qu

intentionē habet accipiendi aliquid ex mutuo ultra fortē, et si exteriori pacto id non exprimat: sicut realis seu exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod exprimit. Quod aliquando tantum implicite fit in aliquo contractu, & vocatur usura palliata, cum videlicet contrahentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, &c. in qua tamen revera usurarium quid intervenit. Vide exempla apud *Toll. l. 5. c. 31.*

II. Non est usura, si mutuans nihil intendat, ut pretium, sed tantum speret aliquid ex gratitudine, & ea intentione illi aliquid donetur, licet illud ut finem principale intendat. *Mol. tom. 2. d. 305. n. 6. C. Lugo d. 25.*

III. Quod si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut habet *Sa. V. Usura C. Lugo d. 25. f. 3.*

IV. Nec est usura dare mutuum alterius amicitiae captandae causa, atque ulterius inde sperare officium; quia amicitia non aestimatur pretio. *C. Lugo. l. c.*

V. Pactum tamen de obtinendo à mutuuario (vel ejus opera) officio aliquo, illicitum est, & usurarium. Ita comm. *Mol. d. 310. Less. Sal. C. Lugo contra Nav. et si Salas de usura d. 9. n. 4.* cum excuset, qui mutuat aliquid cum pacto, ut statim præstetur aliquod beneficium ex gratitudine, *v. Trul. l. 7. c. 19. d. 7.*

v. 42. Inn. XI.

VI.

VI. Pactum, ut à mutuuario conferatur beneficium Ecclesiasticum, est usura (& simonia) quia cogitur is subire novum onus.

VII. Non est usura, cum quis non potens sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè noceatur: quia hæc jure jam ante debentur, & sic non facit lucrum, nec imponit novam obligationem. *Bon. q. 3. p. 1. n. 15. ex Azor. Regim. &c.*

VIII. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt vel metuuntur in recuperanda sorte: quia pretio æstimari potest, quod quis se in tale periculum & difficultatem conjiciat. *Côn. d. 3. q. 3. p. 5.* Necessè tamen esse, ut periculum istud, &c. deducatur in pactum expressè vel tacitè, docet *Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 9. ex Medin. Valent. Mol. Less. &c.* Item dicit *C. Lugo n. 80.* liciti sunt Montes pietatis, ut vocant, hoc est, thesauri quidam, qui in refugium pauperum à Repub. vel Principe reponuntur, ut inde pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut parum retribuunt pro expensis, quæ fiunt in ministros, & conservatione talium montium, *v. Tol. l. 5. c. 18. Less. l. 2. c. 20. d. 13. Bon. l. c. p. 13.*

IX. Nec est usura, si timens difficultatem aut fraudem mutuarii in reddendo, tempore constituto, paciscaris, ut si tunc non solvat, aliquid det præter capitale loco pœnæ: quæ pœna licitè exigetur, dummodo non fiat alia intentione, quam ut mutuarius sic quasi constringatur, ne sua culpa fallat. Unda si mutuarius absq; sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, ut ha-

bet *Tol. supra cap. 32.* Qui ait manifestum esse argumentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo tempore, ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, si certo sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali pœna oneres. *v. Bon. d. 3. q. 3. p. 7. Mol. r. 2. d. 317. Lessl. l. 2. t. 20. d. 15.*

X. Nec est usura, pacisci & accipere aliquid ratione damni emergentis (siquidem mutuum vere illius causa sit) aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodo de hoc præmoneatur mutuarius. Ut si volebas domum reficere, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum, privâdo autem te tua pecunia in dando mutuo corrumpit domus, & postea carius emes triticum. Item non poteris lucrari cum tua pecunia, quod poteras & volebas negotiâdo, ita ut mutuuario sit vere causa lucri cessantis. Ubi notat *Tol.* supponendum in hoc titulo lucri cessantis. 1. Quod vere volueris eâ pecunia negotiari, & non nabeas aliâ. 2. Quod malis negotiando aliterve lucrari, quàm sic mutuando, ita ut mutues tantum in gratiam mutuarii. 3. Ut minus exigas, quam lucrari poteras, & deductis expensis: quia lucrum cessans non est actus, sed in potentia, & variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad arbitrium viri prudentis, pro majore vel minore ejus certitudine, æstimare id poteris, & sic cum mutuuario de eo pacisci, *S. Tho. a. 1. ad 2. Mol. d. 314. Salas. dub. 18. C. Lugo d. 2. s. f. 6. Bon. q. 3. p. 4.* Hinc qui non habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec brevi sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de lucro, nihil potest accipere ultra sortem: quia mutuatio

ista

ista verè non fuit causa lucri cessantis. Eadem ex causa usura est; si mercatores credito vendentes, aliquid ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri cessantis: v.g. rem tantum valentem 100. vendant pro 105. numerandis post annum: quia vendendo ad creditum (quod est virtualis mutuatio) plures habet emptores, pluresque res vendunt, & sic compensatur lucrum cessans, atque adeo illud non cessat ratione hujus venditionis, *Dian. p. 2. t. 34. Trul. c. 19. d. 9. v. dub. seq.*

XI. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, ut restituatur novum (præsertim certo tempore) est usura, si mutuans sciat novum fore melius, & majoris pretii. *Sylv. Nav. Trul. d. 15. n. 11.*

XII. Est usura ex communi sententia, si des mutuum, ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi rursus mutuari, aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare: quia talis obligatio est res pretio æstimabilis, cum privet mutuatarium potestate alibi emendi, & locandi operas. *Less. l. 1. c. 20. d. 8. C. Lugo. d. 25. num. 46. v. Laym. l. 3. t. 4. c. 16. num. 3. Bon. l. c. p. 3.*

XIII. Usura est; mutuare Principi, vel Reipub. eo pacto, ut interim, dum non solvitur, sis liber à tributis, vel oneribus justis solvendis. *Salas C. Lugo, n. 64. ex communi.*

XIV. Item mutuare ea lege, ut mutuatarius eam pecuniam exigat à debitore mutuantis, à quo non facile extorquebit. Quod addo, quia si sponte onus illud suscipiat, eo quod facile possit obtinere, non erit usura, *ibid. c. Bon. l. c.*

XV. Item si frumentum, quod alibi habes, des mutuuum, obligando, ut tibi reddatur hic vel alibi (cum majoribus sumptibus, vel laboribus) ubi plus valet. *Ibid.*

XVI. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

XVII. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mutuos, v. g. 100. florenos, non potest exigere plus, quam eorum pretium & valor tunc fuerit. Unde si eorum valor tunc augetur, non potest repetere 100. quia reciperet aliquid supra sortem. Quod si valor decrescat, debet mutuatarium reddere plus, quam 100; quia alias non restitueret ad æqualitatem, v. *Less. l. 2. c. 22. de 8. Lay. l. 3. t. 4. c. 16. n. 15. Bon. l. c. p. 3.*

XVIII. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, &c. aliter se res habet: quia si quis v. gr. mutuet alteri 10. modios tritici, siue pretium crescat, siue non, potest repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia non spectatur ordinariè, (nisi aliter conventum sit ob certas, & licitas causas) nisi valor, siue pretium. Unde non debet restitui, nisi pretium æquale. At verò in frumentis, &c. spectatur ipsa materia: quia non petitur mutuuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus, & substantiam; ergo et si crescat pretium illius, potest repetere tot mensuras, quot dedit mutuum. Interim tamen quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de moneta, vid. *Laym. l. c. num. 14. & Bonac. de c.*

Qua

Quæ obligatio & pœna sit usurariorum & cooperantium?

Resp. I. Usurarius etiam non manifestus, ac hæredes tenentur restituere, imò etiam omnes ii, qui ex parte usurarii cooperantur efficaciter, v.g. iudices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant, vel cogunt mutuarios ad solutionem usurarum. Dixi (*possitivè seu efficaciter*) quia habendo se negativè, possunt permittere usurarios, ob justam causam & necessitatem pauperum. Præterea in praxi, ex præsumpta voluntate mutuatariorum, ferè excusantur minus principales famuli. II. Usurarius publicus, sive notarius non debet admitti ad communionē altarī, nec absolvi, donec restituat usuras, nec sepeliri in loco sacro: & qui scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus. III. Addit *Laym. l.c. n. 21.* eius testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit, v. *Less. Bon. Truh. c. 19. d. 22.*

DUBIUM VIII.

De Emptione & Venditione.

ARTICULUS I.

Quid sit Emptio & Venditio,

Resp. Est contractus, quo pretium pro merce solvitur, completurq; mercis traditione. Venditio contra. Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive exæquet valorem rei; & con-

tra, alias si absque legitimo titulo secus fiat, committetur iniustitia gravis, vel levis, pro gravitate excessus, qui proinde ad restitutionem in conscientia obligabit: etsi in foro externo ad restitutionem fere non cogatur, nisi ultra dimidium defraudaverit. *v. Lay. cap. 17. Bon. 3. q. 2. p. 1. & 1. 4. Unde resolves.*

I. Quod spectat ad emptorem, is potest emere vilius, quam res valeat, si ei non sit commoda, vel emat in gratiam venditoris, ac similes sint circumstantiæ, quæ rem faciant viliores. Nec obstat, quod venditor necessitate ductus vendat vilius: quia venditio manet voluntaria, inquit *Caj. v. Bon. l. c. n. 21. & 23.* Potest nihilominus graviter peccari contra charitatem, si quando pauperuli extrema inopia res suas vendere coguntur, nimis viliter ab eis emas, *Laym. l. c. n. 10.*

II. Emptor potest emere minoris, ex eo, quod multa simul emat: quia tunc venditorem liberat multis curis, & expeditum facit ad alia nova comparanda, unde merito pretium decrescit, *Bon. l. c. p. 4. n. 13. ex Less Reg.*

III. Quoad venditorem, is communiter debet vendere secundum pretium taxatum à lege, vel magistratu: quod si nullum est, id censetur iustum, quod morali hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in indivisibili, ut anxie scrupulari oporteat; sed dividitur in infimum, medium, & summum; sive ut alii vocant pium, moderatum, & rigorosum, ita ut intra latitudinem huius pretii vendere & emere liceat, nunc summo, nunc infimo.

IV. Si quid emptori valdè utile sit, non licet hoc solo nomine rem vendere ultra pretium iustum; quia utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris, *Bon. l. c. n. 27 ex Less. l. 2. c. 27. d. 4. Fill. t. 35. n. 77.*

V. Licet autem vendere carius quam valet, pretio corrente, si alii boni tituli adsint, & simul de hoc emptorem moneas: quia tunc illi non fit injuria. Tales autem sunt, v. g. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei venditione, aut affectus in eam singularis, ut si acceperis à majorib. à Principe. Item si res sint novæ, raræ & singulares; ut v. g. peregrini flores, aves, fere, monumenta antiqua, picturæ, numismata, *Lay. l. 3. t. 4. c. 17. §. 1. n. 16. Bon. l. c. n. 15. ex Less. Reg. & c.*

VI. Qui res minutim & in parva quantitate vendunt, possunt aliquando carius vendere, quam qui in magna quantitate: quia debent majores labores, expensas, &c. impendere ad ea conservanda: & sic quidam excusant caupones & stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, &c. carius vendunt, quam alii; dummodo pretium iis non sit taxatum, *Salon. Trul. d. 1. n. 11.*

VII. Non licet carius vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut vilius emere, ob præcisè anticipatam solutionem, quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideoque usura, si quod supra sortem exigatur. Quod intellige, nisi interveniat alius titulus ex supra enumeratis de usura; vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex frequentia

emptorum, &c. *Bon. l. c. ex Less. Regin. Fill. &c. vide superiore dub.*

VIII. Licitum est vendere rem cum pacto de retrovendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore, vel cum volueris, eam revendere, modo vera, & non ficta emptio fiat, nec palliata usura intercedat, *Mol. d. 375. Less. du. 14. &c.* Qui addunt, juxta æstimationem illius operis accepti, pretium esse imminuendum. | *v. C. Lugo d. 26. n. 189.*

IX. Monopolia, id est, cum unus, vel plures id efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant, vel cum mercatores conspirant, non minoris vendere, non suat contra justitiam; modo non conspirent extra justum pretium vendere. Ita contra *Rebell. Nav. &c.* docent, *Mol. Less. &c.* Qui tamen concedunt, esse contra charitatem, *v. C. Lugo d. 26. f. 13.* Porro Principum vel Magistratus est, cum uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli aliquid vendant, iis etiam pretium taxare, & sic prævidere ne subditi graventur, *vid. Less. c. 21. d. 20. C. Lugo l. c. & Trull. cap. 20. d. 18.* ubi rectè notat ex *Navar. &c.* etsi alia monopolia ex justa causa auctoritate Principis, vel Reipub. concessa taxato pretio sint licita, v. g. Bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut tantum sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihilominus quando unus vel pauci propria auctoritate constituunt, v. g. emendo merces certi generis, ut frumentum, vinum, oleum, &c. ut ipsi deinde arbitrato suo vendant carius, peccare semper etiam contra justitiam cum obligatione restituendi.

v. 40. Ina. XI.

X. Ven-

X. Venditor debet emptorem præmonere de notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adustus, &c. alioqui tenetur de fraude & damno secuto: saltem si defectus fuerit in substantia, vel quantitate, v. g. si deficiat in pondere vel mensura, aut venderit rem unam pro alia: & sic peccat mortaliter cum obligatione restituendi, 1. qui frumentum venditurus ponit prius loco humido, ut intumescat: 2. qui vino Rhenano miscet Franciama, 3. qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, &c. *v. Less. Bon. Dian. p. 1. r. 8. R. 51. Trul. d. 11.* Quando autem venditor possit justè tacere vitia qualitatis rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, vel rescindendi contractum, *vide C. Lugo d. 26. f. 8. n. 128. & Trul. c. 20. d. 11.* ubi notat venditionem factam ab ignorante vitium rei, esse validam: rescindendam tamen vel reducendam ad æqualitatem, nisi venditor contra hoc exceperit.

XI Si scias occultè debitorem tuum non esse solvendo, injustum videtur, iis qui id nesciunt, debitum illud vendere pretio ordinario: tum quia est dolus; tum quia vitium intrinsicum crediti revelatur, *Bonac. l. c. p. 10. ex Less. c. 21. d. 30. Fill &c.*

XII. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, licet tamen vendere pretio corrente, & non dicere emptori (secluso tamen dolo, fraudibus, & mendaciis, quibus emptorem allicere ad emendum ei non licet) quia pretium currens

rens simpliciter adhuc est justum. *Bon. q. 2. p. 5. n. 12. ex Azor. Fill. Less. &c.*

XIII. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, v. g. infimo, vel moderato, & is vendat rigoroso, probabile est, ut habet *Angel. V. Emptio*, non teneri restituere, sed posse retinere excessum; cum sua industria acquisiverit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quib. indeterminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo possunt in utilitatem domini. *v. Less. d. 18. C. Lugo d. 26. f. 9.*

XIV. Quando factoribus ementibus pannum pro iis, quibus vestes conficiunt, minoris venditur, quam aliis, eò quòd sint Parochiani mercatorum, vel sæpè ab iis emant, possunt partem pretii remissam sibi retinere, dummodo alias fideliter agant; quia nulli fit injuria: & cum mercatorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potius, quam aliorum officinas veniant, censentur ipsorum gratiam remittere, iisq; donare eam partem. *Fill. Dian. p. 1. t. 8. R. 26.* Negat tamen *Salas*, eo quod mercatores falsò dicant se remittere, ut alluciant.

XV. Cum res duobus in solidum est vendita, is dominium acquirit, cui tradita est, dummodo is pretium solverit, Si neutri tradita sit, debetur ei, qui prius tempore emit, & alter habet actionem in venditorem. Si quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis locis, acquiritur dominium ante traditionem, *v. Less. l. c. & C. Lugo d. 26. f. 9.*

XVI. Si res pereat ante traditionem, & sit certa

ac determinata, v. g. hæc domus, hoc dolium vini, perit emptori; nisi aliter expresse conventum sit, aut venditionis culpa pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis emerit 10. modios tritici ex granario, oves ex grege) aut si emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut acervum totum tritici uno floreno, in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum spectat ad venditorē, v. *Less. dub. 12. l. c. Lugo d. 26. s. 14. n. 2 6. La. m. l. .t. 4. c. 17. §. 2. Bon. q. 2 p. 8.*

XVII. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditionem, perit emptori, licet pretium nondum persolverit; quia res domino perit, *Lay. Bon. ll. cc.*

Quæres. I. An & quomodo liceat emere chirographa, seu credita alterius;

Resp. Si credita in posterum exigenda (sive jus quod habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, ea minoris emere, solutione anticipata, est usura, secluso tamen lucro cessante, & damno emergente. *Bon. d. 3. q. 3. p. 10. ex Mol. Less. Tol. Fill.* Quia accipitur aliquid supra sortem ex mutuo: nam mutuatur implicite minorem pecuniam pro exigenda maiore. 2. Dixi certa, quia si credita sint incerta, periculosa, & litigiosa, ac cum difficultate, exigenda licite is, qui non est causa istius difficultatis, minoris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis minor est, vel major; quia cum tali periculo & difficultate minus valent, *Bon. l. c. Trull. l. 7. c. 20. d. 8. Unde resolves.*

I. Usuram committunt 1. Ministri Regum & Principum, &c. qui ut anticipatam faciant solu-

lu-

lutionem, aliquid recipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à debitoribus concessa dilatione ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra fortem pro mutuo virtuali, *Bon. l. c. Nav. Mol. Salas. & c.*

II. Minoris emi ~~non~~ possunt regulariter credita & stipendia, sive salaria debita militibus, aut famulis Nobilium, quia habent adjuncta incommoda, pericula & molestias in exigendo: quam ob causam idem licet, etiamsi credita illa tempore praesenti, vel etiam praeterito fuerint solvenda, *Bonac l. c. ex Reg. Mol. & c.*

III. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra justitiam emendo minoris, & tenetur ad restitutionem; tum quia ipse est causa damni, cum ipse culpa creditum valeat minus: tum quia alioqui praemium ex delicto suo reportaret, *Mol. d. 313. Fill. Bon. l. c.* Hinc Quæstores Principum ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, & malignæ solutionis, non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent *Auth. cit.* Additque *Salas & Mol. l. c.* Non esse liberum Quæstoribus, &c. quibus incumbit solvere magnatum debita, uni potius solvere, quam alteri (nisi quis fortè jus præ aliis habeat, ut *vide supra de ordine restit.*) sed teneri omnibus solvere pro rata. *Bon. l. c. v. Trul.*

l. i. d. 10.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, & quibus illicita?

Resp. Ea est, cum quis rem sibi comparat eo animo, ut integram, & non mutatam, carius vendendo, vel permurando lucretur. Quod quia obnoxium est periculo multorum peccatorum, & valdè distractivum, ac indecens statui Clericali, sic lucris inhiare, severè prohibitum est Clericis constitutis in sacris, & religiosis omnibus, ita ut mortaliter peccent, si multam negotiatiioni dent operam, ut ait *Less.* quem *v.l.c.d.1. & Laym. 3. t. 4. c. 17. Bon. de contrah. n. 3. q. 1. p. 5. C. Lugo d. 16. s. 3. n. 19.* Unde resolves.

I. Si Clericus semel iterumq; tantum negotietur, in materia non gravi, v. g. libros, cruces, &c. emat; ut occultè iterum vendat carius, non est mortale, *Less. Mald. Fill. Dian. C. Lugo l.c.*

II. Non est negotiatio Ecclesiasticis vel Religiosis prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant: quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum, *Mol. Less. C. Lugo s. 3. n. 29.* uti nec si greges alant, ut foetus, lac, lanam vendant, *C. Lugo l.c.* Ubi tamen negat, licere iis conducere agros, ut fructus vendant, eo quod (licet non sit negotiatio propriè dicta) specialiter illis sit prohibitum in *Concil. Carthag. v.l.c.*

III. Non peccat Clericus i. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat: quia vendit fructus agri sui. *Card. de Lugo l.c. ex Mol. Fill. &c. 2.* Si id, quod ad proprios usus emerat, postea,

stea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, carius vendat, *ibid.*

An verò, & quomodo Clericis liceat negotiari per alios non famulos, præsertim in necessitate, *v. Card. de Lugo d. 26. s. 4. n. 36. Trul. l. c. d. 19. Barb. de jur. un. l. 1. c. 40. a. 1.*

DUBIUM IX.

Quid sit Contractus Census; & an licitus?

Resp. Is est, cum certa summa pecuniæ, v. g. 100. florenis, emò à te jus percipiendi quotannis ex bonis tuis, aut certa aliqua re tua utili, sive fructifera, certam aliquam pensionem seu censum, v. g. florenos 5 annuos, vel 6. prout consuetudine, vel lege taxatum erit. Ita ut hic non sit mutuum & usura, si alias pravam intentionem non habeas, sed vera emptio, & venditio, qua emitur, non præcisè ipsa pensio, sed jus eam percipiendi; quod longè minus valet; deoque emitur minoris; licet post multos annos pretium longè superet, *Molin. Less. Laym l. 3. t. 4. c. 18. & ceteri communiter.* Rectius tamen *C. Lugo d. 27. s. 2. n. 20.* probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum esse, non emi pensiones, neq; jus ad illas neq; fructus, sed potius partem ususfructus talis prædii, super quo constituitur; ita ut dominium totum directum prædii maneat apud venditorem; dominium verò utile, seu jus ususfructus ex parte vendatur. *Vnde resolvuntur sequentes Casus*, qui etiam ex natura emptionis & venditionis solvi possunt.

I. Hic

I. Hic contractus est injustus, si non serveretur pretium iustum à lege vel consuetudine probatū, quomodo pro Germania constituit Carolus V. ut jus ad 5. tantum pro 100. ematur.

II. Non solum licitus est census realis, id est, constitutus super re aliqua, ut supra dictum, ex cuius utilitate pensio extrahatur, ita ut ad quemcunque res transeat cum illa obligatione & onere; sed etiam (saltem ex natura rei, & seclusa prohibitione legis positivæ) personalis, & constitutus immediatè super persona, quæ sua opera & industria utilis sit, & fructum aliquem pariat, vel bona in spe vel re habeat, unde pensio duci possit: alioqui enim jus, quod venderet, non esset pretio æstimabile, & sic contractus fictitius. Ita probabiliter *Cov. Less. Salan. dub. 3. num. 2. &c.* contra *Navar. Mol. c. Lugo d. 37. f. 2. n. 25.* ubi censum merè personale illicitum esse, docet esse probabilius, & prolixè probat.

III. Iniqui sunt venditores seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos, *Bon. d. 3. q. 4. p. 1. n. 9. & 13.*

IV. Sicut cum in emptione res perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res super quam impositus est census pereat, vel fructus eius absq; culpa venditoris: tunc enim perit census, ita ut emptor sive censualista, non possit amplius percipere fructus, sive censum; quia qui emit, suo periculo emit. *Bon. l. c. Fill. t. 35. p. 2. n. 255.* Unde ad hoc incommodum cavendum inventus est sequens modus,

V. Li-

V. Licitum est, ut probat *Tol. lib. 5. cap. 46. & Less. c. 22. du. 11.* contractui census adungere aliud pactum assècurationis; ut si res, super qua fundatus est census, pereat, id fiat damno venditoris, indeoq; nihilominus obligatus sit, vel super aliis bonis suis eum statuere, vel restituta sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc pactum venditori compensari, augendo pretium census, vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando, *Bon l. c. n. 30.*

VI. Ex natura rei licitus est non tantum census irredimibilis, sed etiam redimibilis, cum ex una parte, tum utriusq; , ut patet ex terminorum explanatione: quia irredimibilis census dicitur, cum venditor non potest illum pro suo arbitrio redimere; redimibilis autem, cum potest, reddendo emptori eandem summam, quam accepit, atq; ita rursus sibi emendo, quod ante vendiderat. Utrinq; redimibilis dicitur, cum ita conventum est, ut tam emptor, quam venditor possit emptionem factam resolvere, & summam, quam dedit, repetere. *Less. d. 10. Dian. p. 2. t. 5. m. R. 76.* Vide dicta de pacto retrovertend. in empt. supra.

VII. Nihilominus, quia contractus census redimibilis, ex parte emptoris est res periculosa, suaderi non facile debet: nam in *Constit. Martini V. & Calixti III. P. P.* ut & *Caroli V. Imp.* usurarius contractus iudicatur. Verum id intelligi debet secundum præsumptionem fori externi: præterquam, quod illæ Constitutiones multis locis eatenus nõ sint receptæ, quatenus prohibent ea, quæ juri naturali non adversantur, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 18.*

VIII.

VIII. Census vitalitius, quia est virtualis spon-
sio, & nititur eventui fortuito, licitus est, *Fill. Dian.*
p. 7. t. 9. R. 70.

DUBIUM X.

Quid sit Cambium?

Resp. Cambium, quod permutationem signifi-
cat, hic accipitur pro sola permutatione pecunia.
Et est contractus, quo Campsor aliquis Campsa-
rio volenti cambit pecunias, cum lucro aliquo
præter sortem. Quod si sine intentione usuraria
fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, patet
non esse malum. Unde cum quatuor sint cambi-
orum genera, nimirum 1. Cambium minutum
seu manuale. 2. Cambium per literas. 3. Cambium
reale. 4. Cambium siccum seu fictum: circa ea re-
solvuntur.

I. Licetum est Cambium minutum, in quo dan-
tur pecuniæ majores pro minoribus, vel contra:
quia hic sunt justi tituli aliquid lucrandi, nimirum
labor Campsoris in numeranda pecunia, item di-
ligentia in pecunia omnis generis conquirenda,
ut Campsariis quibusvis sit paratus, item puritas
materiæ & commoditas, ut cum aurum, vel alia
moneta commoda, datur pro minuta & incom-
moda. *Laym. l. 2. t. 4. c. 19 n. 4.*

II. Licetum est item Cambium per literas, cum
scilicet Campsor hic, v. g. Monasterii prior accipit
pecunias, quas postea literis datis alibi, v. g. Fran-
cofurti refundit per suos factores: quia hic etiam
sunt justi tituli, scilicet virtualis trajectio pecuniæ,
&

& ejus affecuratio ; tantundem enim facit , ac si Campfario pecuniam ejus Francofurtum transferat sine periculo. Minus tamen Campfor exigere debet, quam si realiter transtulisset, *Laym. l.c. Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav. Less. & c.*

III. Item licitum est Cambium reale, cum Campfor hic Monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas recipiat à Campfario ; qui alibi habet pecunias, sed eget nunc eis hic. Titulus hujus Cambii est item translationis & affecurationis ; tantundem enim facit Campfor , ac si pecunias Campfarii absentes sifteret hic præsentem, vel ut alii ajunt, ac si præsentem pecunia emeret absentem, quæ utique minus valet, *Laym. l.c. num. 6 & 7. Bon. l.c.*

IV. Illicitum est Cambium fictum seu siccum, quod nihil aliud est , quam titulus lucrandi ; ut v. g. Titius indigens pecuniis petit à Campfore sibi dari 100. Campfor autem non aliter dat nisi Francofurti, v. g. vel alio loco distante solvendos, petitq; ab eo pretium, quod solet dari pro locis similibus. Titius ergo accipit, & tamen verè non cogitat reddere in istis locis, imò forsan nec habet istuc correspondentem, idq; constat Campfori: contractus hic est Cambium fictum, ac verè mutuum, ideoq; palliata usura. Excusabitur tamen Campfor, si lucrum illud exigat titulo lucrari cessantis. Plura vide apud *Toll. l. 5. c. 52. Bon. d. 3. q. 3. p. 1.*

V. Quod attinet ad Cambium Francofurtense, in quo mercatores dantes Cambium ad proximas nundinas, quo magis ea distant, eò plus exti-

gunt, si idè præcisè plus exigatur, quia solutio diutius differtur, usura est: si autem ratione alterius tituli iusti, v. g. lucri cessantis, cum pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si diutius carent, carent lucro, & quo longius est tempus, eo plures cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ tunc lucrum est iustum. *Laym. l. c. num. 9. ex Molin. Less. &c.*

VI. Qui cambiendo, (vel aliter) pecuniam aduſterinam accepit, siue ex ignorantia, aut inadvertentiâ, non potest illam expendere; quia res vitiosa non potest tradi alteri, vitio non detecto. *v. supra de vendit.* Neq; ex eo, quod ipse deceptus est, potest decipere alios; cum actio, quâ deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuit, *Bon. d. 3. q. 5. p. 1. ex Az. Sanch. &c.*

DUBIUM XI.

Quid Locatio, & Conductio?

Resp. Est contractus, quo quis personam, vel rē aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mercede, seu pensione constituta. Utenda conceduntur, v. g. elocata domus, equus, servus, &c. Fruenda conceduntur elocata vacca, capra, fundus, pomarium, &c. Unde considerata huius contractus natura, & juris dispositione *resolvuntur sequentes casus.*

I. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dissolvitur, & conductor liberatur.

II. Si absque culpa conductoris, usus vel fructus rei cesset, v. g. quia domus ruinâ minatur, in-

O fe-

festatur spectris, vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo sit contraria) aut belli, tutam habitationem non prestat, liberatur conductor à solvenda pensione pro tempore, quo non potest inhabitare, vel alia re conducta uti vel frui, ut *v. apud Laym. l. 3. tr. 4. c. 22. Less. l. 2. cap. 24. dub. 1. &c.*

III. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium temporis notabilis, quo æger decubuit, nec ægro, nisi expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut consuetudo ferat, *v. Sa. V. Conductio.*

IV. Propter modicum damnum, vel infortunium, nihil remittitur colono de pensione: secus si magna sit clades. Quod si tamen antecedentium vel sequentium annorum fertilitate damnum compensetur, non remittitur, *Laym. n. 7. Less. l. 2. c. 24. d. 4.*

V. Si pluribus annis ob cæli clementiam (secus si ob industriam colendis) uberiores fructus ex fundo elocato proveniant, potest colono pensio augeri, *Laym. n. 8.*

VI. Expensas in rem conductam, quæ duraturæ sunt, v. g. conservare facta tecta, tributa & onera publica præstare, ad locatorem seu dominum spectat, nisi aliter conventum sit, aut consuetudo ferat, *Laym. l. c. n. 4.*

VII. Si conductor in rem conductam necessarias, sive utiles expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere vel repetere à locatore, & dum non solvuntur, retinere rem conductam. *Laym. l. c. Mol. d. 496.*

VIII. Etsi incendium plerumque accidat culpâ inhabitantium, & sic in dubio contra illos præsumptio sit; quia tamen sæpè id fit culpâ famulorum, quam paterfamilias præstare non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator ostēdat culpam, v. *Lay. supr. à n. 6. & Dian. p. 9. t. 7. R. 31.* ubi ex *Hun. & Berl.* docet, si constet accidisse culpâ certi & determinati alicujus de familia, isque circa officium suum deliquerit, v. g. stabularii, qui lumen malè custodierit in stabulo, teneri patremfamilias (nisi famulus iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno: secus si culpa alterius, vel si non constet utrum casu an culpâ cujusquam acciderit.

IX. Si conductor domus, v. g. ante tempus velit emigrare, id quidem licet, potestque alteri locare; cetero qui autem de pensione nihil ei remittitur.

X. Locator non potest ante tempus præfinitum conductorem invitum privare re conductâ, nisi in his casibus. I. Si pensionem non solvat: expectare tamen debet biennium, si ultra biennium res sit conductâ. 2. Si casus improvisus accidat, ob quem domus v. g. ipsi domino necessaria sit. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conductâ malè versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi meretrices, *Laym. n. 9.*

XI. Successor universalis, sive hæres, non potest ante completum tempus conductorem expellere, partialis autem successor, ut emptor, donatarius, legatarius, &c. non tenetur stare contractu lo-

cationis, uti neque conductor, nisi tamen aliter pactum sit, v. g. ne res locata durante tempore locationis alienetur, *v. Less. l. 2. c. 24. & Laym. l. 3. t. 4. c. 22.*

DUBIUM XII.

De Contractu Emphyteusis, Feudi, & Libelli?

Resp. I. Emphyteusis est contractus similis locatinoi, in quo res immobilis, quæ cultura possit effici melior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non brevius saltem, quàm ad decennium; ita ut dominium ejus directum & possessio civilis maneat apud dominum, qui tendat in Emphyteusis; dominium autem utile transferatur in Emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum Canonem, ut vocant, seu pensionem domino solvat, quam si totam solvere negligat 26. annis continuis in Emphyteusi Ecclesiastica (cum scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci) vel in seculari 36. annis, incidit ipso jure in pœnam commissi, ut dominus eum expellere possit, et si de solutione interpellatus non fuerit: licet enim *Bart. & alii quidam* apud *Dian. p. 7. t. 8. R. 36.* dicant, si per 30. vel 40. annos non solverit, eum præscribere immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb. & alii. s. negant, v. l. c.* Porro quid juris sit in hoc contractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, & ex ipsa conventionem contrahentium, quæ scripto instrumento concipi debet, ut valeat, *v. Laym. l. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 8.*

Resp.

Resp. II. Feudum est contractus similis Emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione domini utilis, proprietate retenta, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, & obsequium personale directo domino. Quod si item non faciat Vasallus (sic enim dicitur feudi acceptor) perdit feudum. Interdum etiam in feudo aliquid persolvi debet, in recognitionem domini directi: sed tunc ex ea parte deficit à puro feudo, & declinat ad Emphyteusin. Porro quid juris sit circa feuda, pendet item à locorum consuetudine, que juris communis sunt, v. l. c.

Resp. III. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum, dicitur cum Emphyteuta, vel feudatarius rem illam, quam in feudum, vel Emphyteusin, accipit, simili contractu tradit tertio, (ad quod tamen, si in deceannium fiat, requiritur domini consensu) ita ut sit quasi subfeudum & subemphyteusis. Ita Less.

DUBIUM XIII.

Quid sit Sponsio, & Ludus?

Resp. Sponsio est contractus, in quo de veritate, aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus fuerit, v. g. certo tecum 10. imperialibus, hanc vel istam civitatem obsessam, captam, &c. Ut licite fiat, requiritur 1. ut fiat super re dubia, 2. ut sit æqualitas in re, quæ spondetur, cum æquali incertitudine, 3. dubius eventus in utroque,

O 3

4. ut

4. ut uterq; eodem sensu accipiat id, de quo certatur, *Mol. Less. C. Lugo d. 36 f. 6.*

Ludus verò est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modo debitæ conditiones adsint, & aliunde non interveniat scandalum, aut justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit occasio. Quia sic ut quisvis suæ rei dominus potest alteri eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua cõditione sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat, *Less. c. 26. dub. 1. Bon. d. 2. q. 3. p. 1.* Unde resolves.

I. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non potest, non potest etiam de ea ludere, aut deponere. Et sic debet restituere, qui lucratus esset à religioso. & filiofamilias, non potente alienare. *Lay. l. 3. t. 4. c. 21. n. 5.*

II. Si tamen filiusfamilias (& idem de religioso ait *Navar.* apud *Less. l. c. d. 1.*) alatur in distant loco à parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere in honestum lusum, v. g. s. ex 100. quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habet *Sorus Less. l. c. Laym. & c.* At præterea potest etiam filius deponere, quicquid lucratus fuerit, cum ad hoc etiam parens censeatur tacitam facultatem dare, *Laym. l. c. Bon. de rest. d. 1. q. 3. p. 2. n. 10. & seq.*

III. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra ditiones ludi, & decipiendo, aut fraude, ac per injuriam alterum pertraxit ad ludendum: ut v. g. si simularet se planè ignarum lusum, & sic alterum multò imperitiosorem provocaret, qui alioqui

ludere noluisse, aut si convitiis lacesset, ad quæ vitanda alter consensisset in lusum, aliàs non consensurus, *Molin. d. 517, Laym. loc. cit. Bon. d. 2. q. 3. p. 2. n. 3.*

IV. Si in re, quæ spondetur, sit inæqualitas, & hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota, isque nihilominus spondere velit, valet contractus probabiliter: quia scienti & volenti non fit injuria, ut dicit *Navar. Medin. Sanch. Dian.* Contrariū tamen probabilius docet *C. Lugo d. 32. f. 6. n. 81. ex Mol. Less. & Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari: quia non est æqualis conditio utriusque, & alter nulli se exponit periculo, v. *Az. p. 3. l. 3. c. 25. q. 7. Bon. d. 5. q. 3. p. 2. q. 36. n. 3. Salas de Ludo dub. 13. n. 3. Escob. & C. Lugo l. c.*

V. Per se quidem, & jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet; v. gr. Perrum intra annum moriturum, (etsi enim detur occasio optandi, vel machiandi mortem Petro, id est, per accidens, potestque idem periculum esse in censu vitalitio) jure tamen humano sæpe prohibetur. *C. Lugo l. c. n. 74.*

VI. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. gr. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum: quod tamen ea lucratus es, non teneris restituere. *Sanch. Lugo Dian. p. 7. t. 9. R. 69.*

VII. Probabile est, quod docet *Mol. & c.* dum quis minis vel convitiis ad lusum conductus est, & perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolute voluntariè lusit, *Bon. l. c. ex Mol. & Gar. contra Azor. Less. Reg. Fill. & communiter.*

VIII. Communior sententia est, teneri restituere eum, qui lusit, vel certavit certò præsciens se victurum esse. Contrarium tamen, nempe non teneri, dummodo dolus abfuerit, tenet *Tol. & Sa. V. Cōtractus*, quia non tenetur quis ex iustitia suam peritiam, vel scientiam adversario declarare; sed is suæ temeritati impuret, quòd ausus fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non notat. *v. Bon. l. c. n. 4. Dian. p. 7. t. 9. R. 62.*

IX. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, quas regulæ lusus, & consuetudo recepta patitur, cum uterq; sciat, tales astutias esse solitas, & sic tacitè in illas liberè consentiat, *Az. Fill. Less. Bon. l. c. p. 2. n. 2. v. g. 1.* si potiores chartas habens, & securus de victoria, augeat sponsonem, vel simulet metum, ut adversarius augeat. 2. Si sciens se inferiores chartas habere, dissimulet, augeatque sponsonem, ut sic relinquatur sibi, quod erat appositum, *Lugo, Sanch. Sal. Dian. p. 7. t. 9. R. 43.* 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ipsius negligentia, & absque fraude; secus si ita se collocet, ut possit videre, vel si alium constituat à quo admonetur. 4. Si chartas à tergo discat nosse inter ludendum, quas ante non signarat, nec noverat, *Trul. Sanch. Lugo, Dian. p. 4. t. 9. R. 50 & 52.*

X. Qui verò utitur fraudibus non adhiberi solitis, vel colludenti ignotis, v. g. suffuratur chartas, vel signis à tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas ante novit, ignorante socio; vel arte quadam eas componit, &c. tenetur restituere non tantum lucrum, sed etiam quantum alteri valebat spes lucrandi; imò etiam colludenti, *Regin. Amic. Trul.*

Trul. Dian. l. c. R. 48. v. etiam p. 4. t. 3. R. 75. & Bon. de rest d. 2. q. 3 p. 2.

XI. Si ludens habeat animum non solvendi, vel si perdat, repetendi, non potest lucrari, atq; adeo nec retinere, quod est lucratus: quia fraudulenter decipit, nec alter vellet cum eo ludere, si id sciret, *Less. l. c. d. 5. n. 31 Reg. n. 388. Bon. l. c.*

XII. Peccant graviter, & communiter mortaliter, qui totos se lusibus tradunt, cum sciant in gravia se inde peccata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel alendos liberos, & uxorem, &c. *Sanch. Trul. c. 27. d. 1.*

XIII. Peccat idem ludens, si lusus lege positiva sit prohibitus; ut lusus alearum, & similes, qui magis in fortuna & casu, quam industria fundantur. At laicis ratione circumstantiarum sub veniali, Clericis sub mortali prohibentur. *Less. l. 2. c. 26. num. 6.* Intellige, si Clericus crebro, perque longum tempus luserit, non autem, si per breve tempus, & causa recreationis, & absit scandalum: quia Canones id prohibentes non videntur recepti, nisi quatenus id fieret cum periculo scandali; ut habet *Less. dub. 1. Laym. l. 3. t. 4. c. 21. n. 1.* Notat autem *Dian. p. 7. t. 9. R. 2. & 3. ex Lugo, Dicast. Amico, Trul. &c.* prædictis legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, ut non tantum Laicus, sed etiam Clericus non peccet, si principaliter pro recreatione, & simul pro lucro moderato ludat chartis, vel aleis. In Religiosis tamen (apud quos disciplina regularis viget) uti & Episcopis, à peccato gravi excusari vix posse. *Ibid. R. 4. ex Mol. Dicast. Lug. &c.* et si *Sanch.* conetur excusare, si urgeat

geat necessitas, v. g. excitandi aut recreandi infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem.

XIV. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, iuxta sententiam probabiliorē non tenetur ad restitutionem ante iudicis sententiam: quia iura non annullant contractum, nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantum concedunt, ut possit repeti. An verò, qui tali lusu perdidit, teneatur postea adhuc solvere, alii negant, ut *Less. hic dub.* s. *Molin. Regin. Fill. &c.* alii affirmant, ut *Azor. Rebel. Val. &c.* apud *Bon. l. c. p. 3. n. 2. v. Dian. p. 2. t. 17. R. 8. & p. 7. t. 9. R. 21.*

XV. Ludere pro psalmo, vel oratione Domini recitanda, non est peccatum, nec irreverentia. *Navar. Rebell. Sanch. Dian. p. 7. t. 9. R. 21.*

DUBIUM XIV.

Quid sit Contractus Societatis.

Resp. Is est, cum aliqui inter se conveniunt, & contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive fructiveris, ut pecunia, animalibus, industriis, labore, &c. commune aliquod lucrum faciunt; quod, utri & damnum, pro ratione, & rata cuiusque, dividunt inter se, v. *Less. Laym. c. 20. Bon. q. 6. p. 1.* Unde spectando id, quod ratio & iustitia naturæ hic requirit, *resolvuntur hi Casus.*

I. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam & operam suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.

II. Capitale seu sors, quam quis contribuit, si pereat casu, vel culpa sociorum levissima, contribuen-

buenati perit. Ubi discrimen est inter hunc contractum, & mutuum: quia in mutuo fors data alienatur, & dominium ejus transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius periculum ac damnus est, si casu pereat; in societate autem, qui sortem confert, eam non omnino alienat à se, & sicuti commodum ac lucrum ad eum spectat, sic etiam periculum & damnum, *Bon. l. c.*

III. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut quis justè servet sortem suam indemnem, & insuper certum lucrum percipiat, si nimirum ad contractum societatis adjungantur duo alii, assurationis, & venditionis, cujus tale exemplum ponit *Laym.* Inis societatem cum mercatore, & contribuis ei 1000. florenos, v. g. spes est, quod is quotannis lucraturus sit 300. cujus lucri dimidium, v. g. jure societatis tibi debetur unà cum sorte; sed quia ad te quoque pertinere deberet ejusdem sortis periculum, ut ipse id periculum in se suscipiat, & tibi sortem assurect, in hujus oneris compensationem, relinquis ei majorem partem lucri sperati, ut scilicet duas partes lucri ad ipsum, & tertia ad te pertineat. Et rursus, quia spes lucri hujus incerta est, idè adhuc partem hanc lucri sperati, nempe 100. florenos in spe, vendis etiam eidem 50. vel 60. v. g. annuis certis, & in re, & sic tandem id lucrum facis, & sortem servas indemnem, v. *Laym. & Bon. l. c.*

IV. Societas etiam in pecoribus validè & licitè instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda & nutrienda traduntur, quam emolumenta & fructus, ipsaque detrimen-

ta & damna danti & accipienti communia sint: interdum verò ita, ut pecorum dominium, ideoque etiam periculum, sive casus fortuitus, spectet ad solum dantem, emolumenta autem fructuum, nempe foetus, lanæ, lactis, ad utrumque. *v. Less. hic & Laym. l. 3. t. 4. c. 20.*

DUBIUM XV.

Quid sit Assesuratio, & Fidejussio?

Resp. I Contractus Assesurationis est, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se vel gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam: si perierit. Quod si gratiâ fiat, est gratuita promissio: si pretio, est quasi emptio, quâ assesurans vendit suam obligationem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus justitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utriq; saltem quoad notitiam, quam de eo habent, qua alioqui non servaretur æqualitas, *Less. Bon. d. 3. q. 9. p. 3. Less. lib. 2. c. 28. dub. 4. n. 24.* Unde resolves.

I. Si assesurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pretium petit, & tenetur restituere, *Ibid. Bon. d. 3. q. 9. p. 3.*

II. Si res nondum est in tuto, etsi privata scientia sciat non fore periculum, licere nihilominus pretium ordinarium assesurationis accipere, dicit *Less. l. c. n. 27.* Quia illa obligatio, ob pericula ordinaria magni æstimatur: & causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt communem æstimationem. Verum id *Bon. d. 3. q. 9. p. 3. n. 3.* & *C. Lugo d. 31. s. 7.* rectius negant.

III.

III. Si cupiens rem suam assicurari, certò sciat eam jam periisse, non potest pacisci de ejus assicurazione, v. *Less. l. c. n. 25.*

Resp. II. Fidejussio est contractus, quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit. Ita commun. Doct. *V. de resolves.*

I. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum periculum timeatur, quia ex se pretio est æstimabilis. *Nay. Az. p. 3. l. 11. c. 22. d. 5. Fill. n. 159.*

II. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, & instrumentum publicum) non tenentur, uti nec Clerici, nisi quatenus solvere commode possunt, ut non egeant, v. *Laym. Bon. q. 9. p. 2. Less. l. 2. c. 28.*

III. Fidejussor non obligatur plus, quàm principalis, & hujus obligatio si sit invalida, erit etiam fidejussoris, *C. Lugo, & c. comm.*

IV. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi facta excussione principalis debitoris constet ipsum non esse solvendo, *Azor. l. c. Fill. n. 153.*

V. Debitor tenetur de omni damno sua culpa accidente fidejussori, &c. v. *Azor. d. 10. Bon.*

VI. Ex fidejussione Religiosi propria autoritate facta monasterium non obligatur, nisi quatenus in ejus utilitatem versum est, v. *Less. c. 28. & Laym. c. 29. n. 7.*

VII. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impendebat, si hic aufugit, non est ejus loco plectendus, quia non præsumitur sic se obligare, imò nec potest, cum non sit dominus vitæ, *Sylv. Bon. Less. d. 7. n. 41.*

VIII. Si debitor sua culpa non solvit; tenetur fidejussori, qui pro ipso solvit, non tantum ipsum debitum, sed etiam damna & expensas omnes compensare. Si verò sine sua culpa, v. g. ob impotentiam non solvit, ad solum debitum videtur teneri. *Azer. Sylv. Sa, Bon. Trul. c. 26. d. 2.*

DUBIUM XVI.

Quid sit Pignus, & Hypotheca?

Resp. Pignus est contractus, quo debitor dat creditori rem aliquam mobilem vel immobilem, ut sit pro debito obligata, ex eaq; solutio peti possit. Aliquando tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt autem ab hypotheca, quod pignus propriè sit rei mobilis. *Molin. Fill. Bon. q. 10. p. 1. Unde resolves.*

I. Pignore non licet uti contra voluntatem domini: quia est res aliena, ad securitatem tantum, & non ad usum tradita: *Bon. l. c. ex Mol. Reg. & c.* Si tamen utatur v. g. equo vel agro, debet valorem usus (uti & fructus omnes, si sit res ex se fructifera) computare in sortem, deductis expensis, quia alioqui committet usuram, cum res domino suo fructificet. *Narv. Bon. Trul. c. 26. d. 2.*

II. Non possunt oppignorari, quæ non possunt vendi, v. g. Ecclesiæ, *Mol. d. 530. Less. l. 2. c. 28. d. 5. Bon. l. c.*

III. Immobilia, uti & mobilia pretiosa, cultui divino dicata, v. g. calices, casulæ, & c. non possunt oppignorari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, ut Ecclesiæ & indigentibus subveniatur, v. *Narv. c. 17. Less. Bon. l. c.*

IV. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud alteri oppignorare, sed non pro maiore quantitate. Neque potest vendere debitore non solvente, nisi post biennium & eo prius monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere post trinam monitionem, v. *Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon. l. c. n. 9.*

V. Eandem rem non licet oppignorare, seu in hypothecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum omnibus, vel posteriores de priore hypotheca admoneantur, *Azor. Fill. Bon. d. 3. q. 10. p. 1. Trul. c. 26. d. 4.*

Quæres. Quid sit contractus Antichrifeos, germanicè ein Pfandschafft.

Resp. Is est, cum in contractu pignoris convenitur, ut creditor utatur pignore, v. g. agro, ac fructus inde tamdiu lucretur, donec debitum ipsi restituatur. Unde circa hunc ex supradictis resolves.

I. Contractus hic videtur juxta *Caj. Sotum &c.* (contra quosdam Juristas) esse usurarius; quia creditor ultra sortem aliquid lucratur, causa solius mutui, quæ est usura, v. *Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 17.*

II. Possunt tamen intervenire tituli iusti lucrandi fructus ex pignore, sine diminutione sortis, ut si v. g. fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quæ jure census super eadem constituti exigi potest, cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de censibus, aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non facilè damnandi illi; qui à Principibus in locum debitorum, agros, pascua, officia, &c. in antichrisin habent, v. *Laym. l. c. & Binsfeld. de usuris Molin. Less. &c.*

CAPUT IV.

De Tutela & Testamentis.

DUBIUM I.

Quid sit Tutela, & Curatela?

Resp. Sunt quasi contractus, quibus Tutor & Curator ad procuranda bona & commoda Minorum cujuscunq; sexus, qui vel parente carent, vel sub ejus potestate constituti non sunt; obligatur ex justitia, perinde ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset: supplente nimirum lege, vel magistratu vim contractus. Differunt Tutor & Curator, quod Tutor solum datur impuberibus, etiam invitis: & principaliter datur personis, ut curet earum educationem, & institutionem, secundario verò datur etiã bonis illius, respectu omnium negotiorum. Curator verò datur Minoribus, post annos expletos pubertatis, usq; ad annos 25. completum: nec communi jure datur invitis, nisi in certis casibus, & datur principaliter rebus Minorum, secundario personis. Unde pro directione in foro conscientia, ex jure tum naturali, tum positivo communi resolves ex *Laym. & Tan. l. 3. d. 1. q. 7. d. 10 Bon. d. 3. q. 19.*

I. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est, relictii ex testamento, aut codicillo patris, sive sint dativi, hoc est, constituti à Judice aut Magistratu, sive sint legitimi, hoc est, præscripti à lege, (qualis præcæteris est mater, si velit, & promittat se non transitu-

transituram ad alias nuptias, quin prius tutelam abdicet, & rationem reddat: dein avia, & consanguinei proximiores idonei tenentur, uti & curatores jurare, se fideliter officium suum facturos, ac fidejussorem dare, rem Minoris salvam & integram restituendam, & universim tacite omnia eorum bona sunt hypothecata Minori, ita ut ad quemcumque pervenerint, possit illa Minor sibi vendicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum culpa est passus, v. *Tan. l. c. Laym. l. 3. t. 4. c. 9. Bon. l. c.*

II. Bona Minorum tenentur tutor, vel curator administrare ea cura, quam diligens paterfamilias propriis suis rebus adhiberet, tam impediendo, & præcavendo damna, quam procurando commoda, & lucra Minoris: alioqui damnum & defectus congrui lucri ipsi imputabitur, & tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. v. *supra l. 2. t. 3. c. 2. d. 3. R. 6.*

III. Bona immobilia Minorum, aut alia pretiosa, quæ possunt servari, non possunt alienari, saltem sine Judicis decreto.

IV. Tutori aut Curatori, & personis ei subjectis, nihil licet emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis Minoris, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate Judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publice, per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

V. Sine decreto Judicis non potest Minor remittere, vel renunciare hereditati, legatis, fidei commissis, aliisque juribus sibi acquisitis. Si tamen religionem ingressus sit, potest bona alienare, quia moritur quasi.

VI.

VI. Pupillus dum infans est, hoc est, minor septennio, vel infantia proximus (ita ut si masculus est, non expleverit annum decimum cum dimidio: si fœmina, nonnum cum dimidio) nihil per se efficere potest, quo ullo modo vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget: at pubertati proximus, obligare quidem sibi potest alium, sed non se alteri, saltem civiliter *Sanch. d. 38, Lessl. 2. c. 17. n. 61. Laym. c. 9 n. 7.*

VII. Eadem est ratio Minoris, si curatorem habeat: quem si semel susceperit, tenetur illi subesse jure communi usque ad annum 25. expletum: & si litem habeat, tenetur ad eam sumere curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. Quod si curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, ut si læsi sint, restituantur in integrum, *v. Auth. cit. & Bon. d. 3. q. 5 p. ult.*

VIII. Etsi minores sine Curatorum autoritate donare non possint, nisi quæ ejus conditionis adolecentes donare solent, (in iis enim præsumitur tacitus consensus Curatoris) qui tamen donata ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi repetantur legitimè, quia probabile est valere naturaliter, tamen si non civiliter, *Mol. Lugo Trul. Dian. p. 8. t. 6. R. 4. & 7.*

IX. Tenentur Curatores, & Tutores singulis annis administrationis rationem reddere; ubi si quis defes aut noxius reperiatur, amovendus est, imposita satisfactione, aliusq; subrogandus.

X. Si Tutor vel Curator, post rationes officii redditas, fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmiū: quod quibusdam locis est vicesima pars red-

redituum bonorum omnium Minoris, in aliis autem decima pars.

XI. Porro, qui non possint esse Tutores & Curatores, & qui à tutela & curatela excusentur, nec iis imponi possint, v.g. habentes quinq; filios superstitites, pauperes, &c. v. apud *Tann. l. c.* & *Sa, v. Minor*, ubi sic habet: *Tutor non potest esse junior 25. annis, nisi fortè mater; nec religiosus, nec foemina, nisi mater aut avia, (& uxor casu ante dicto) nec Clericus in sacris, si non velit, nec Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum verò tutelam suscipere tenentur & Episcopi, & Clerici, & Religiosi, quod ego, inquit, de religiosis uniuersim non admitto. v. Laym. l. c.*

XII. Si Tutor & Curator, cum tenerentur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere 5. pro 100. *Sa, v. Curator*, vide etiam *Nauar. c. 25.* Plura vide supra *lib. 3. tract. 3. c. 2. dub. 3.*

DUBIUM II.

Quid & quotuplex sit testamentum?

Resp. I. Testamentum est voluntatis iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum directa hæredis institutione. Quod additur, ut distinguatur à reliquis ultimis voluntatibus: nam differt à legato, seu fideicommissio partiali, quòd hoc sit donatio quædam à defuncto relicta, & ab hærede præstanda: à codicillo verò differt, quia codicillus est, quasi testamentum imperfectum, & non fit ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v.g. in militia, sed ad aliquid in testa-

men-

mento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel legata instituenda, v. *Laym. l. 3. t. 5. c. 1. & seq. Tan. t. m. 5. d. 4. q. 8. Less. l. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.*

Resp. II. Testamentum est duplex. I. in scriptis, seu clausum: quod testamentum testator, sive sua, sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris potestate sunt, (quibus adde ipsum hæredem, & qui in ejus sunt potestate:) sed masculis puberibus, liberis, ad id rogatis, & vocatis, coram offert, profitendo id esse suum testamentum: tum si possit, manu sua subscribit, alioqui octavus pro eo testis: dein omnes & singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si possint, per se ipsos proprioque, vel alieno, aut communi omnes sigillo consignant, *La. m. l. c. Bon. d. 3. q. 17. p. 11.* II. Nuncupativum, quod minorem solemnitatem requirit, scilicet: tantum, ut septem testes idonei supra dicti convocati audiant, & intelligant testatoris voluntatem, coram eis scripto, vel voce articulata prolatam. Et si verò talis nuncupatio, coram testibus, à Notario in scriptum communiter redigi soleat; id fit, non ad actus substantiam servandam, sed ad meliorem probationem, & securitatem, si testes decedant, vel inidonei reddantur. Si autem testamentum careat solennitate debita, dubiteturque, utrum testator voluerit conficere clausum, an apertum, valet ut nuncupativum: hæc enim præsumitur testatoris voluntas, ne actus omninò corruat,

Sanch.

Sanch. l. 4. conf. Lugot. 2. de just. d. 14. Bardi. d. 6. q. 10. §. 1.

Porro præter has solemnitates jure communi requisitus, aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt periti notarii, qui proinde, ne impingatur, utiliter adhibentur.

Quæres. An Testamentum sit validum cui desunt solemnitates à jure civili requisitæ.

Resp. Si Testamentum factum sit ad causas pias, etiam sunt juris gentium, scilicet duo testes: in foro autem conscientia, supposita potestate disponentis, sufficere scripturam, nutum, vel aliud signum testatoris, absque ullo teste. Quod si tamen manus testatoris non extet, requiruntur duo testes in foro externo, inter quos etiam foemina esse potest, *Covar. & alii 12. Dian. p. 7. t. 6. R. 16.* Item Confessarius vel Parochus esse potest, licet legata sint pro sua Ecclesia, idque ad hoc tantum, ut voluntas testatoris probari possit, & Judex pro ea sententiam ferat, *v. Less. & C. Lug. t. 1. 2. sect. 9.* ubi etiam probat, in tali testamento ad pias causas, non esse necessariam hæredis institutionem. Ac licet morte interveniente, non fuerit absolutum; valet tamen quoad legata pia in eo jam expressa: *Malder. Laym. Dian. p. 5. t. 3. R. 126.* An autem tale testamentum ad causas pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad legata profana, controversitur. Negat *Bon. & Lugo.* Affirmat *Cov. Sa, Less. Vill. Sanch. Barbof. Trul. c. 18. d. 4. Dian. p. 7. t. 6. R. 4.* Denique testamentum ad pias causas, non solenne, revocat aliud solenne, etsi hujus mentionem non faciat. *Mol. & c. Dian.*

p. 7. t. 6. R. 25. 26. idque etiam si prius etiam fuerit ad causas pias *Mol. Galii 6.* licet hoc posterius quidam negent, *v. l. c. R. 26. 27.*

Resp. II. Si testamentum factum est ad causas non pias, hominibus rusticis quinq; testes sufficiunt, si plures haberi nequeant: nec subscriptione opus erit, si literati non sint, *Laym. l. c. c. 2. n. 16. Bonnac. l. c. p. 5. n. 4.*

Resp. III. Tempore pestis, non requiruntur septem testes simul congregati ad testamenti subscriptionem, sed sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut quando testis, vel Notarius haberi non possunt, ultimæ voluntates validæ pronuncientur, si de voluntate defuncti liquido constet. Hinc in Camera Imperiali valet testamentum peste valdè grassante, conditum coram duobus vel tribus testibus, inter quos Confessarius esse potest. Atq; hæc vera sunt secundum jus commune Cæsareum, seclulis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis, v. g. & Viennæ, duo testes ad testamentum sufficiunt, *v. Laym. l. c. c. 2.* Imò absolutè loquendo tempore pestis sufficere solennitates juris gentium, atque adeò tres vel duos testes, docet *Dian. p. 7. t. 6. R. 34. ex Sa, Laym. &c.* atque inter eos esse posse sceminam, & Notarium ipsum, (tametsi non sit immatriculatus) modo non sit consanguineus, vel affinis defuncti, *R. 36. ex Menoch. &c.* nec opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi hoc quidam requirant) modo eum videant, *R. 37. & 38.* neq; invalidari licet ægrotus convalescat, *R. 39. ex aliis 8.* Deniq; si Parochus scribat coram unico te-
ste,

ste, habere vim testamenti saltem nuncupativi, dicit *Mol. & March. cum Dian. l. c. R. 34. & 41. v. et iam p. 5. t. 3. R. 123.*

Resp. IV. Et si probabilis, & segura sententia sit, *Covar. Bon. d. 3. q. 1. p. 4. & aliorum*, testamentum factum ad causas non pias, sine solemnitatibus jure requisitis, invalidum esse in foro conscientiae, præterquam quoad legata pia, *Molin. Lugo Vasq. Sanch. Diun. p. 7. t. 6. R. 3.* contra *Barbosita* ut hæres per illud institutus, & legatarius, teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato: contrarium ramen verius est, id eoq; licitè retinetur, quod tali testamento possidetur. Ratio, quia illæ solennitates tantum requiruntur ad cavendam deceptionem, & ad fidem in foro externo faciendam, *vid. Less. l. 2. c. 19. d. 3. C. Lugo d. 22. f. 9.* Unde secundum hanc posteriorem sententiam *resolves sequentia.*

I. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hæreditatem, & solvere legata iis, quibus testamento minus solemniter, aut ex voluntate ejus debentur, *Molin. Less. contra Bon. l. c.*

II. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet cum illis componere, pro ratione dubii: quia cum nec ipse, nec alii cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. *v. Bon. l. c.*

III. Si hæres ab intestato tetineat hæreditatem, & legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, uti occulta compensatione: quia revera res illæ erunt ipsorum. *v. Bonnac. l. c.*

IV.

IV. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel legatum aliquod solveret, aut si oblato juramento jurare noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæreditatem tradere, & solvere legatum.

V. Ob eandem causam idem dicendum est, si fateatur voluntatem testatoris fuisse, ut hereditas, non ut fideicommissum, sed immediatè perveniret ad alium: quia non est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris subtilitatem, quando is, cujus interest, ipse confitetur testatoris voluntatem, *v. Less. & Card. de Lugo l.c.*

Resp. V. Etsi probabile sit Clericorum & Novitiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemnitatibus juris non valere, *Molin. & alii 3.* cum tamen contrarium etiam sit probabile, *Suar. &c.* potest hæres ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientiae, *Dian. p. 9. t. 9. R. 16.*

Resp. VI. Milites hujus temporis gaudentiisdem privilegiis testandi, quibus olim, dummodo in castris (vel in propinquo ex causa legitima) versentur, *Dian. p. 7. t. 6. R. 42. & seq. ex aliis 13.* contra *Baldum, &c.* atque aded sufficiunt iis duo testes, (licet probabiliter nec hi requirantur *R. 45.*) etiam non rogati. *R. 46. & alii 4.* contra *Molin. Lugo &c.* etiam alias imidonei, modo non sint impuberes, nec cœci, vel servi, *R. 47. Lugo Vasq. &c.* Neque opus est eorum subscriptione, vel signorum appositione, vel ut sint in conspectu testatoris. *Ibid.* Imò miles jure militari (quo præsumitur esse testatus in dubio) potest testari
so-

folo nutu. R. 49. Potest etiam plura simul testa-
menta valida facere, vel pro parte testatus, pro
parte intestatus decedere R. 53. & 55. Valetque eius
testamentum etiam post missionem honestam:
sed non ultra annum, *Molin. Lugo & c. R. 61.* De-
nique possunt milites supradicto modo testari,
tametsi sint surdi, & muti: saltem si in castris au-
ditum & vocem amiserint, *Dian. R. 48. 49. & 59.*
ex aliis.

DUBIUM III.

De Renunciatione hereditatum.

Resp. I. Renunciatio futurae hereditatis, nisi
iuramento firmetur, nullius roboris est. Ratio,
quia ita iure cautum est, propter bonum publicum.
Excipe. 1. Nisi quis in ipso testandi actu renunciet
juri successionis, vel post testamentum conditum,
in quo prateritus est, prateritionem sui appro-
bet. 2. Nisi haeres necessarius, post debitam sibi
portionem integram à patre acceptam, reliquæ
hereditati renunciet, qui tamen, si bona patris
postea augeantur, legitimam eorum portionem
potest exigere, *ita Laym. c. 7.*

Resp. II. Renunciatio hereditatis cum odiosa
sit, & contra jus commune, strictæ interpretatio-
nis esse debet. *Vnde resolves Casus seq.*

I. Non obstat renunciatio hereditatis, etiam
jurata à filio facta, quo minus ab eodem patre
mutata iterum voluntate, possit institui haeres
Mol. Sanch. l. 7. c. 7.

II. Si filius renunciavit in favorem fratris, eo
mortuo ante patrem is qui renunciavit, in primis
P haere-

hæreditate succedere potest: Imò etiam institui
debet, quia causa renunciationis cessavit. *Molin.*
d. 579. n. 19.

III. Filius post juratam renunciationem, ni-
hilominus succedere potest in iis bonis, quæ pa-
ter ad secundas nuptias transiens, liberis ex priorè
matrimonio susceptis relinquere cogitur. Ratio,
quia in his filius non succedit jure sanguinis, cui
renunciavit; sed propter civiles Constitutiones,
& favores, *Mol. n. 21.*

IV. Et si filia accipiens dotem à patre, dicat se
ea contentam, & renuntiare paternæ hæreditati;
pactum tamen illud est invalidum, eoque non
obstante, potest postea petere complementum
legitimæ positionis suæ. Ex *L. pactum dotale Cod.*
de collat. l. si quando Cod. de pactis & cap. Quam-
vis pactum de pactis 6. Mol. Sanch. l. 6. Lugo. Resp.
mor. f. 6. d. 24.

V. Si parentes dent filiæ dotem infra portio-
nem legitimæ debitæ, inducantque eam coactione,
vel fraude seu dolo; ad renunciandum legiti-
mæ, non sunt in conscientia tuti, sed tenentur illi
restituere libertatem, *Sanch. l. 4. de mac. d. 9. Lugo*
l. c. Ac licet filia, si renunciationem juramento
firmaverit, eam servare teneatur, si tamen dolus
vel metus intervenerit, licebit relaxationem jura-
menti injustè extorti petere; eaque obtenta non
tenebitur pacto, quod ex iniusta coactione pro-
cessit. *v. Sanch. l. 3. mor. 12. Lugo tom. 2. de iust. d.*
22. f. 8. & resp. mor. l. 7. d. 22.

Resp. III. Omne pactum, vel donatio, de al-
terius viventis hæreditate, ipso jure irrita est.
v. g.

v. g. irritum est pactum, quo Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, promittit aut obligat Cajo. Ratio, quia tales pactioes odiosæ sunt, & plenæ periculis ob insidias, quæ parantur eius vitæ, super cuius bonis fit pactio. *Laym. t. 7. num. 3.*

Excipe 1. Nisi consentiat is, de cuius hæreditate agitur & in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi renunciatio sit in favorem communitatis, seu collegii: hic enim cæset præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi quis ob Constitutiones Ordinis, de omnibus bonis & iuribus acquisitis, in acquirendis, disponere debeat, idque in favorem communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pauperis, *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3.* 4. Nisi fiat pactum circa hæreditatem personæ incertæ: v. g. si quæ mihi hæreditas obvenit dum vixero, tua esto: cessat enim periculum, *Mol. Sanch. l. 7. c. 2.*

Quæres. Quousque se extendat constitutio *Trid. s. 25. c. 26. de regularibus*, irritans donationes & renunciaciones; etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus religionem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra duos menses proximos ante professionem, & professio postea subsequatur?

Resp. Hanc constitutionem non habere locum in codicillis, testamentis, aut donationibus mortis causa: quia hujus constitutionis ratio est, ne per renunciationem hæreditatis, novitiis imponatur necessitas profitendi: hæc enim ratio cessat in his ultimis voluntatibus; quippe quæ us-

que ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie testamentum à novitiō conditum, neque rumpitur secuta professione, etsi monasterium in eo præteritum fuerit *Sanch. l. 7. c. 5.* Qui autem licitè à Religione recedit, recuperat omnia bona cuicumque ante donata intuitu ingressus Religionem.

Resp. II. Ea constitutione non prohiberi donationem modicam: quia cessat ratio, *Sanch. n. 23.*

Resp. III. Ea comprehendit renunciationem Beneficii Ecclesiastici. Ratio, quia hæc est amissio magni juris ob quam libertas egrediendi è religione impeditur. *San. num. 37.*

Resp. IV. Per eandem etiam irritantur renunciationes quæ fiunt ante ingressum religionis, intuitu, vel causa impulsiva ingrediendi: qualis intentio in dubio præsumitur, si non multò ante ingressum factæ sint. Ratio, tum quia Concilium absolutè loquitur: tum quia alias non sufficienter consulisset libertati novitiorum. *Nav. Less. l. 2. cap. 41. n. 40.* contra *Sanch.* cuius tamen sententia est probabilis. Unde sic donatum tuto retineri potest, donec per sententiam Judicis rescindatur.

Resp. V. Irritam etiã esse donationem, seu renunciationem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, ita ut ea non secuta corruat. *Nav. Sanch. num. 17. Mol. &c.* Ratio quia donantes, seu renunciantes ægrè contristant donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: & monasteria, quæ tales donationes acceperunt omnes modos adhibent, ut tales ad professionem inducantur, *Lam. c. 7. n. 8.*

Resp.

Resp. VI. Non obstante hac constitutione, validas esse renunciations, aut donationes, ante, vel post ingressum Societatis Jesu factas, juxta eius constitutiones. Ratio, quia Tridentinum Societatem discretè excipit. Dixi *juxta constitutiones*, quia in iis donationibus, quæ contra constitutiones fiunt, non videtur habere locum; quia Tridentinum id voluit in favorem societatis. Quod autem ob gratiam alterius conceditur, non est in eius dispendium retorquendum, *Molin. Sanch. Laym. l.c.*

DUBIUM IV.

Qui possint, & debeant esse executores Testamenti?

Resp. I. Si à testatore nominari possunt unus, vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus; nec tantum masculus, sed etiam fœmina; *Sanch. Wading. Dia. p. 8. t. 5. R. 4.* non tantum Laicus, sed etiam Clericus, & religiosus. Hic tamen non sine sui Prælati licentia, & quidem Generalis, si sit Societatis Jesu: Fratres de Observantia, nullo modo. Quod si tamen religiosus, contra Canonum decreta, executor testamenti sit, acta eius valent. *11a Laym. c. 11.* Et ratio est, quia spectato jure naturali, sufficit voluntas testatoris executoris: nec Canones executionem religiosi infirmant, sed prohibent tantum. *v. bon. de cont. d. 3. q. 18. Dian. p. 8. t. 5. R. 9. 10.* Et licet impubes executor esse non possit, potest tamen minor, si explevit

plevit annum 17. *Sanch. Lugo Wading. Dian. p. 8. t. 5. R. 6.* Nullus autem cogi potest ut sit executor, *Dian. l. c. R. 27.* detrectans tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in premium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executoribus *Mol. Lugo Dian. p. 8. t. 5. R. 25.* contra *Wad.*

Resp. II. Si nullus à testatore nominatus est executor, executio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia; quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere potest, *Laym. l. c.*

Resp. III. Executor non potest officio fungi per alium, nisi testator id ei permiserit, aut nisi committatur executio nudi facti jam declarati. *Sanch. Lugo Dian. p. 8. t. 5. R. 26.*

Queres. I. An religiosus executor, legatum in pias causas, monasterio suo applicare possit?

Resp. Possè. Ratio, quia si quid obstarer, esset ex eo; quod executor etiam indigens elemosinam sibi ex testamento applicare nequeat, nisi testator indigentiam eius ignoraverit, aut ea postmodum supervenerit, cum si eam cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed hæc ratio non ligat, quia causa monasterii distincta est à causa, seu persona professi; sicut causa Ecclesie à causa beneficiati. Unde etiam quisvis iustus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis suis: quia evidens est distinctio inter donantem & accipientem, *Sylv. Sanch. l. 6. c. 11. num. 59. vid. Dian. p. 8. t. 5. R. 46.* Porro ad pias causas legata dicuntur quæ intuitu pietatis relicta sunt nimirum 1. Loco vel personæ sacræ, 2. Hospitali. 3. Confraternitatibus: 4. Pupillis & Orpha-

Orphanis. 5. Quod causa alimentorum iis, qui indigent. 6. Quod causa studii saltem Theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad utilitatem publicam, v. g. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis. *Dian. p. 7. t. 6. R. 29. & 30. ex Bald. & c. multis.*

Quæres II. Quomodo relicta incerta executioni sint mandanda?

Resp. I. Si incertitudo sit ex parte legatarii, jure civili corrumpitur legatum; v. g. quia sunt duo ejusdem nominis & amicitiae erga testatorem, jure civili corrumpitur legatum: in foro conscientiae tamen tenetur executor inter eos dividere aequaliter, si in id consentiant, *Molin. & c. Dian. p. 3. t. 5. R. 58. Trul. d. 12. II.* Legata ad causas pias, ob incertitudinem loci, vel Ecclesiae, vel Xenodochio danda erunt. III. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ videndum an terminos à natura habeat, ut v. g. bos & equus; vel ab arte & industria, ut domus, vestis, &c. Si à natura habeat, danda est una ex mediocribus: si ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando satisfacit. Idemque dicendum est de legatis, in numero, pondere, & mensura consistentibus, *vid. Lay. l. c. n. 7. 8. 9.*

Resp. II. Si acceperint summam pecuniae distribuendam pauperibus, non tenentur dare pauperioribus, possuntque etiam dare hospitalibus, Ecclesiis, (que ornamentis, ut fabrica indigent, Monasteriis,) vel iis, qui secundum suum statum non possunt vivere, siue ii sint opifices, siue altioris conditionis;

P 4 etiam

etiam Nobiles *Vasq. Molin. & alii 8.* dummodo tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est. *Dian. p. 2. t. 15. R. 8.* Si verò designaverint semel certos pauperes, non posse eos variare docet *Wadin.* sed affirmat *Lugo v. Dian. p. 8. t. 5. R. 50. & p. 2. t. 16. R. 19.* Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si verò pauperes sint, præsertim si testator id ignoraverit, eam applicare, *Wading. Dicastil. Dian. p. 8. t. 5. R. 46. & 47.*

Quæres III. An legata ad certas pias causas, possint ab executore, vel Episcopo commutari in aliū piū usum?

Resp. I. Si voluntas testatoris impleri potest iuste & honestè, non licet eam commutare in opus quantumcunque melius, nisi ex dispositione Pontificis, & iusta de causa, *Molin. Wading. Dian. p. 1. t. 17. R. & p. 8. t. 5. R. 63. & c. communiter contra Vasq. & aliquos.* qui docent Episcopum posse commutare in æquale vel melius. Interdum tamen ad Episcopum, hæredes & executores pertinet, secundum epūkiam interpretari, non alienum esse à defuncti voluntate, si mutatio fiat; v.g. si testator pecuniam Ecclesiæ leget ad calices comparandos, & Ecclesia non egeat calicibus, sed casulis, *Mol. Laym. l. c. num. 10. v. Vasq. opusc. de testam. c. 8. §. 5. dub. 3. n. 104. Trul. c. 28. d. 12. Barb. de off. & potest. Episc.*

Resp. II. Si ad usum à testatore destinatum applicari nequeunt, non ideo sunt caduca, sed arbitrio Episcopi & executoris ad aliam piam causam applicanda sunt: ita tamen, ut quoad fieri potest,

test, defuncti voluntas impleatur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem animæ suæ, ad Dei honorem relinquere. *Mol. d. 294. Bon. d. 3. de cont. q. ult. p. ult. Barbos. de offic. Episc. Ex dictis resolvuntur sequentes Casus.*

I. Si Testator pauperi determinato aliquid legavit, hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur alteri pauperi dare; quia præsumitur legatum pium factum in beneficium animæ testatoris, adeoque agnatio pauperis demonstrativè, vel taxativè facta fuisse: nisi tamen aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris intentione; de qua si maneat dubium, manet data resolutio. *Mol. Sanch. Bard. d. 6. c. 10. §. 7.*

II. Si legata pia inveniantur inducta, & non constet de testatoris intentione; tenetur hæres ea solvere: quia præsumitur id fortuito, ac casualiter, & non ex testatoris voluntate accidisse. *Bardi. d. 6. s. 10. §. 17.*

III. Si Testator legaverit summam pecuniæ pro certo numero sacrorum; hæres autem eam summam Sacerdoti cuiquam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti Sacerdotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an sacrificia illa sint peracta, non tenetur ea curare iterum celebranda. Quia satisfecit testatoris voluntati. *Bardi. d. 6. q. 10. §. 22.*

Quæres IV. Intra quod tempus, quo ordine & modo hæres & executores defuncti voluntatem exequi debeant, & quis cogere possit?

Resp. I. Teneri statim post aditam hæredita-

rem, confectumque inventarium, etiam intra annum, nisi iusto impedimento excusentur. Imo in legatis piis intra sex menses, *Mol. Vasq. Dian. p. 8. t. 5. R. 53.* idque etiam si hæreditas non tradita, eo quod hæres vel ante fuerit mortuus, vel eam repudiarit. *Covar. & alii tres Dian. p. 7. t. 6. R. 25.* Unde si differant notabiliter, (præsertim solutionem piorum legatorum) aut negligenter, graviter peccant; tenenturque damnari, quod alii ipse culpa acceperunt, compensare, *Bon. d. 3. q. 18. p. 4. c. 25. Lugo Dian. p. 8. t. 5. §. 52.*

Resp. II. Ab utroque iudice, Ecclesiastico & seculari, compelli possunt, (si tamen laici sunt) Quod si post annum à monitione iudicis vel Episcopi exequi negligant, omni commodo (excepta tota legitima, si hæredes necessarii sunt) ex testamento ipsis proveniente privantur *vid. Laym. l. c. 27. 5. cap. 11. Card. de Lug. d. 26. de iust. Dian. p. 3. t. 3. R. 59. Valerum. Trul. d. 11.* imo si intra annum negligant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum. *Molin. & alii 8. Dian. p. 8. t. 5. R. 40.* nec admittitur purgatio moræ, *Sanch. Dian. l. c. R. 33. & 34.* Sed tenetur Episcopus exequi removendo illos ab executione & emolumentis spoliando: atque in defectum Episcopi, idem potest Metropolitanus, *Mol. Merol. Dian. R. 57.*

Resp. III. Executor tenetur omnia exequi secundum mentem testatoris: ad hoc tamen Executor particularis non potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit: universalis autem potest,

test, *Lugo d. 24. f. 16. Dian. p. 8. t. 5. R. 32.* Neque potest unquam invito hæredem legatam dare legatario; quia non potest nisi per Judicem spoliare hæredem sua possessione; licet teneatur monere Episcopum, ut hæredem cogat, *Sanch. Lugo Dian. p. 8. t. 5. R. 38.* Quod si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiã si sint pia, & licet uni res certa, & individuo sit legata) nec licet uni præ aliis gratificari; quia par omnium est ratio & jus, *Sylv. Sanch. Bon. Dian. Trul. l. 7. c. 18. d. 12.*

Resp. IV. Tenentur Executores reddere rationem executionis (idque probabiliter, etiã si testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator eos hoc onere liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secreto, *Dian. p. 8. t. 5. R. 34. & alii 36.* Possuntque ad hoc cogi ab Episcopo, vel Capitulo Sede vacante, *R. 36 37. & 62.* nisi sint Regulares plenè exempti, quos cogi alii negant, affirmant alii, ut *v. l. c.* Denique non debetur iis salarium, cum sit officium voluntarium amicitia: si tamen damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administratores bonorum, debet assignari à Iudice, *Lug d. 24. sess. 16. num. 335.*

vid. Dian. R. 39. plura de executione piarum & ultimarum voluntatum, vid. Trul.

& Dian. l. cc. & Barbof. l. 3. de

inve uniu. c. 27.

DVBIVM V.

De iis, qui testari heredes institui possunt?

Resp. I. Omnes homines liberam de suis bonis testandi facultatem habent, nisi naturali aut positivo jure prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infantes, furiosi, amentes; nisi tamen lucida intervalla habeant, vel in una tantum materia delirent, & in aliis non, ut *Nau. Sanch. l. 1. de matr. d. 8.* Quid autem sentiendum de eo, qui ex morbo aliquamdiu delirat v. *Card. Lugo d. 24. f. 4.* Positivo autem, surdus simul & mutus à natura, pro digus, servus, usurarius publicus, filiusfamilias de bonis adventitiis, (si quidem ante Clericatum advenerint, ut v. *Card. de Lugo de iust. d. 24. n. 67.*) impubes, captivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona eius confiscentur, *Card. de Lugo l. c. num. 72.* professus religionem.

Dico, *professus*, quia novitius cum adhuc sui juris sit, absque superioris licentia validè testari potest, etiam non servata juris solennitate, ut habet *Trul. cap. 18. d. 5. ex Sa. & Bon.* & siquidem intestatus decedat, proximi consanguinei in bonis succedunt. Similiter religiosus Societatis post emissà vota simplicia, etsi non licitè, validè tamen potest testari: quia dominium bonorum suorum retinet impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositionem sine licentia superioris; non tamen ulla constitutione Canonica dispositio irritatur.

ratur, Ita Mol. Sanch. Lay. Qui addit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam religiosi ordinum militarium concessam, frequenterq; à Pontifice concedi iis solere, qui extra claustrum Beneficium vel Episcopatum habent.

Resp. II. Omnes homines etiam amentes, surdi, muti, servi, ienò & communitas, hæredes institui possunt: nisi specialiter prohibeatur. Ita Bon. de contr. d. 4. q. ult. Quia ad hoc tantum requiritur plena potestas in disponente; & capacitas in hærede. Incapaces autem secundū jura sunt, 1. Apostata & Hæretici, eorumque receptores, defensores, fautores: licet probabile sit, eos ante sententiam judicis ad restitutionem non teneri, eo quod hoc jus in eo rigore non sit receptū. Less. l. 2. c. 19. dub. 5. Sanch. lib. 2. cap. 14. num. 11. 2. Civitas hostium, & communitas Judæorum, 3. Damnatu ad metalla; persecutores & percussores Cardinalium, & qui ob crimen activè intestabiles sunt, Less. loc. c. Adde casus in quibus aliqui excluduntur à bonis defuncti, ut 1. Hæres, (uti & legatarius) qui testatorem occidit, Leg. ult. §. ult. ff. de bonis damnatorum. 2. Idem si testatori prohibuit testari, aut testamentum revocare; aut si uxorem testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit, hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere neglexit. v. Mol. d. 178. c. 212. Card. de Lugo d. 24. n. 75. Unde resolves.

I. Hæredes institui possunt professi ordinum quibus permillum est, bona immobilia in communi possidere, eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt omnes ferè religiones,

giones, excepto Ordine Minorum de Observantia, & Capuccinorum. Ratio, quia illi sunt incapaces, secundum *Tria. Sess. 25. c. 3.* uti & professi Societatis Iesu: v. *Sanch. l. 7. c. 18. Bon. l. c. Laym. l. 3. t. 5. c. 15.* licet contrarium probabilius esse putet. *Wading. tract. de contr. d. 4. dub. 5. §. 4. v. Dian. p. 9. t. 9. R. 16.*

II, Collegia Societatis Iesu, & domus, etiam professæ, hæreditates accipere possunt; modo bona immobilia, quæ communi usui & habitationi non deserviunt, vendantur, & non deferantur intuitu professi aut vota formata habentis.

Dixi, *hæreditates*: quia sicut Minores & Capuccini, legata & alia donata admittere possunt; ita etiam Societas Iesu, etsi intuitu alicuius professi tantum ea deferantur, v. *Laym. l. c.*

III. Testator potest quemvis extraneum instituire hæredem, nulla facta mentione consanguineorum collateralium, etiam fratris pauperis, dummodo absit scandalum, & gravis necessitas illorum: quia nullo jure prohibetur, & bona sunt ipsius, de quibus disponit liberè, *Bon. & alii §. Dian. p. 1. t. 8. R. 83. & 85. Item p. 5. t. 3. R. 114.*

Quæres 1. Quæ sit divisio hæredum?

Resp. Hæres alius est ex testamento, alius ab intestato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex assè; vel partialis, seu ex parte tantum; v. g. ex triente, vel dodrante, vel quadrante: Uterque horum vel est hæres necessarius, qui necessario institui debet, ut sunt omnes in recta linea descendentes, & post hos ascendentes,
nisi

nisi sit causa justa exheredandi; vel non necessarius, quem testator potest instituire, & non tamen cogitur, *Laym. c. 5. n. 9.*

Quæres II. Quantum hæredibus necessariis debeat?

Resp. Jure novo legitimam portionem descendendum esse trientem hæreditatis, si non sint plures quàm quatuor liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, etsi unus tantum sit, est triens hæreditatis, idque absque ullo gravamine, modo & conditione: alioqui pro non appositis habentur. Quod si autem alicui ascendentium, vel descendendum, portio legitima non relinquatur, competit ei actio ad petendum complementum vel ad rescindendum testamentum, ut ipso jure nullum: maximè, si causa idonea ex hæredationis non sit inserta, & probata, *Laym. c. 8. n. 10.*

His adde. 1. Rumpi testamentum ob posthumi præteritionem. 2. Peccare parentes, si absque justa causa, ex inordinato affectu erga liberos, successione inæqualitatem inter eos instituunt. Justæ autem causæ inæqualitatis hujus erunt, merita & obsequia majora: si pusilli magno sumptu in studiis ali debeant; si qui plus egere videantur, *Dian. p. 1. t. 8. R. 83.* si quis in studiis sustentatus sit Doctor, possitque lucrari & alii fecus, imò pater id, quod habet supra partes legitimas filiis debitas, potest de rigore relinquere extraneo. *Trul. c. 18. d. 10. Bon. Dian. p. 1. t. 8. 83.* 3. Liberos naturales, nisi legitimati sint, respectu patris non esse heredes necessarios, respectu

respectu tamen matris, esse; idque æquali iure cum legitimis. Quod si tamen pater liberis caret, naturales potest instituire hæredes; modo parentes superstites legitima portione non priuentur. 4. Fratrem & sororem tunc tantum posse infirmare testamentum, si persona infamis instituta sit, *Laym. l. c. num. 12. 13. v. Bon. d. 3. de cent. q. ult. p. 3.* 5. Patrem non posse expensas factas pro filio in studiis literarum repetere, siquidem eas liberaliter fecit; vel donavit; secus si habuit animum repetendi, & computandi in legitimam. Quod si pater non repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in divisione conferre in commune: quia præsumi potest liberaliter factas, vel condonatas, nisi aliunde constet contrarium. *Azor, Villalob. Trul. t. 1. l. 4. cap. 1. d. 3. v. supra cap. 3. dub. 2. de donatione,*

Quares. III. Qui hæredes succedant ab intestato, aut testamento rupto, vel irritato?

Resp. Ante omnes alios patri succedere legitimos liberos, & in demortuorum locum nepotes. 2. Deficientibus descendantibus, patrem & matrem defuncti, & in eorum locum, avos & avias. 3. His quoque deficientibus, fratres, & sorores ex utraq; parte conjuncti, idq; æquis portionibus, exclusis iis qui ex solo patre vel matre conjuncti sunt. 4. Si ex fratribus vel sororibus utrimq; conjunctis, unus mortuus liberos reliquerit: succedunt hi loco parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. Si tamen fratres & sorores utrimq; conjuncti, omnes mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una tantum parte conjunctis, non in stirpes, sed in capita; adeoque æquis portionibus

nibus succedunt quia duorum fratrum filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ conjunctionis succedunt. Cum ergo æqualiter juncti sint, æquales etiam in portione hæreditatis esse debent. 5. Deficientibus fratribus & sororibus utrimque conjunctis, eorumque liberis, succedunt fratres & sorores, ex una tantum patre conjuncti; hoc tamen discrimine, ut qui ex patre patris sunt juncti, succedant in bona à patre provenientia, in reliquis æqualiter omnes. 6. Si fratres & sorores, eorumque filii deficient, succedunt propinquiores collaterales, usque ad decimum gradum: & fit talis successio in capita, nulla habita ratione, an ex altera parte, an ex utraque sint conjuncti. 7. In horum defectu, succedit uxor; & denique in illius morte, fiscus secularis, in bonis omnibus laici ab intestato defuncti: fiscus autem Ecclesiasticus in bonis Clerici, *Laym.* 6. 11. 1. 2. 3. & 4.

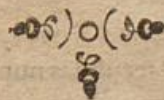
His adde: 1. Quod si uxor, susceptis ex priore marito liberis, ad secundas nuptias transit, quicquid à priore marito, donatione aut testamento, acquisivit, eiusdem matrimonii liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem, non commoda tantum; & jura, sed etiam debita & onera realia defuncti in se transferre. Interim tamen duplici beneficio gaudere. 1. Ut supra vires hæreditatis non obligetur. 2. Quod deductis expensis funeris, & solutis debitis quartam partem, hæreditatis obtinere debeat hæres, vel hæredes; & si eam non habent, legatis non tamen
prius,

piis, ut notat *Trul. l. 7. c. 18. d. 12. ex authent.* simi-
 ter *C. ad leg. falcid.* detrahere possunt beneficio
 legis Falcid. *Laym. l. 3. tract. 5. cap. 6. n. 7. Sanch.*
lib. 4. cap. 15. Ut autem hoc beneficio frui pos-
 sit hæres, conficere tenetur inventarium, ta-
 met si hanc obligationem testator possit remitte-
 re, respectu legatariorum, & fidei commissario-
 rum, quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit;
 non tamen respectu creditorum, quibus præjudi-
 care non potest. Universim enim ab onere in-
 ventarii, & à rationibus reddendis, eos, quibus
 potest relinquere bona, sine onere dandi partem
 aliis, potest liberare, iisque concedere, ut
 eorum dictis vel juramento stetur.

Mol. Card. de Longo, d. 24.

f. 8. n. 236.

TRACTA-